

Het Gulden Cabinet

KONINKLIJK MUSEUM BIJ ROCKOX TE GAST

Het Gulden Cabinet

KONINKLIJK MUSEUM BIJ ROCKOX TE GAST

In deze bezoekersgids worden de werken per zaal beschreven volgens de logica van de tentoonstelling, veelal in chronologische volgorde. De dingen zijn niet netjes naast elkaar gerangschikt, zoals op een 'klassieke' tentoonstelling, maar nemen alle beschikbare plekjes in, zoals men dat in Rockox' tijd gewend was. Daardoor is het soms een beetje zoeken. Het plezier van een verrassende ontdekking is er daardoor niet minder om.

De collectie van het Rockoxhuis werd verrijkt met topstukken uit het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA), dat wegens renovatie en verbouwing gesloten is. Met die prachtige kunstwerken werd de woning van burgemeester en mecenas Nicolaas Rockox (1560–1640) aan de Keizerstraat ingericht als *Het Gulden Cabinet*: een fictieve Antwerpse kunstverzameling uit de Gouden Eeuw. Dat beide musea samen in zee gaan, is geen toeval. De collecties van het Koninklijk Museum en het Rockoxhuis zijn beide het resultaat van gepassioneerd verzamelen doorheen de tijd.

Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen

Het Koninklijk Museum wortelt in het kunstbezit van het Sint-Lucasgilde, dat kunstenaars vanaf de veertiende eeuw verenigde. In 1663 richtte David Teniers II, oud-deken van het gilde, de Antwerpse Academie op. Bij het ontbinden van de gilden op het einde van de achttiende eeuw werd de rijke verzameling kunstwerken aan de Academie overgedragen. De Franse bezetter schafte de kloosterordes af en verhuisde de Academie naar de leegstaande panden van het Minderbroedersklooster in Antwerpen. De Minderbroederskerk richtte men in als Museum voor Schone Kunsten. De kerk diende ook als opvangruimte voor de kunstwerken die door de Franse troepen uit kerken en kloosters ontvreemd waren en rond 1815 naar Antwerpen terugkeerden. Later vervolledigden belangrijke schenkingen en legaten de verzameling van het Museum voor Schone Kunsten. In 1890 verhuisde het museum naar de nieuw aangelegde wijk op het Zuid. Na honderdtwintig jaar sluit de kunsttempel tijdelijk de deuren om de toekomst van het gebouw en de verzameling veilig te stellen.

Wie was Nicolaas Rockox?

Nicolaas Rockox (Antwerpen, 1560–1640) stamde uit een gegoede Antwerpse burgerfamilie. Hij studeerde rechten in Leuven, Parijs en Douai en speelde in de eerste helft van de zeventiende eeuw een erg belangrijke rol in het politieke, artistieke en sociale leven van zijn stad. Onder meer als schepen en als burgemeester oefende hij verantwoordelijke functies uit. Hij huwde de Spaanse Adriana Perez, afkomstig uit een oud en rijk koopmansgeslacht. Rockox en zijn echtgenote bleven kinderloos.

Rockox maakte zich ook uitzonderlijk verdienstelijk als mecenas, humanist, oudheidkundige en numismaat. Hij lag mee aan de basis van

het succes van Rubens gedurende het tweede decennium van de zeventiende eeuw door die grootmeester van de barok belangrijke opdrachten te geven. Als burgemeester vroeg Rockox aan Rubens om *De aanbidding der wijzen* (Madrid, Prado) te schilderen voor het Antwerpse stadhuis. Als particulier bestelde hij bij Rubens onder meer zijn beroemde grafstuk, *Het ongelooft van Thomas* (Antwerpen, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten), en als hoofdman van het kolveniersgilde gaf hij Rubens de opdracht om de beroemde *Kruisafneming* voor het altaar van dat gilde in de Antwerpse kathedraal te schilderen.

Vandaag wordt de herinnering aan deze belangrijke zeventiende-eeuwse patriciër levendig gehouden in de evocatie van zijn burgemeesterswoning in Antwerpen. Het huis werd in de jaren 1970 gekocht en gerestaureerd in opdracht van KBC en is sinds 1977 geopend voor het publiek.

Het Gulden Cabinet

De naam voor het gezamenlijke project, *Het Gulden Cabinet*, refereert aan de titel van het beroemde werk *Het Gulden Cabinet van de Edel Vry Schilderconst* van de Zuid-Nederlandse rederijker Cornelis de Bie (1627–1715). Het boek bundelt in drie delen biografieën van kunstschilders uit de Zuidelijke Nederlanden met hun gegraveerde portretten. *Het Gulden Cabinet* in het Rockoxhuis verenigt topwerken uit de West-Europese kunst van de veertiende tot en met de zeventiende eeuw.

Uitgangspunt voor het project is een geschilderde *Kunstkamer* van Frans Francken II (1581–1642) uit de verzameling van het Koninklijk Museum. Francken was de uitvinder van dat genre en ook Rockox liet zijn kunstkamer door hem schilderen. Die mooie impressie van Rockox' kunstverzameling bevindt zich vandaag in de Alte Pinakothek in München.

KAMERS 1 EN 2

Een laatmiddeleeuws kabinet

Het Koninklijk Museum bezit een unieke verzameling laatmiddeleeuwse kunst, waarvan de belangrijkste werken alternerend in deze ruimte zullen worden getoond. Tegelijkertijd is deze laatmiddeleeuwse collectie een ode aan Florent Joseph, ridder van Ertborn (Antwerpen 1784 – Den Haag 1840), net zoals Nicolaas Rockox oud-burgemeester van Antwerpen en een verzamelaar met een scherp oog. Rockox verzamelde zowel schilderijen uit de renaissance als eigentijdse kunst. Van Ertborn verdiepte zich in de kunst van de late middeleeuwen. In 1840 schonk hij aan het Koninklijk Museum maar liefst 141 werken uit zijn verzameling.

De middeleeuwen zijn een lange periode van bijna 1000 jaar die zich situeert tussen de Val van het West-Romeinse Rijk (476 na Chr.) en de renaissance (ca. 1400/1500). Het tijdperk werd gedomineerd door de leer van de Christelijke kerk en door een samenleving met grote tegenstellingen, met enerzijds de adel en de humanisten en anderzijds de horige boerenklasse. Dat beeld weerspiegelt zich volop in de kunst van die tijd. Tijdens de middeleeuwen maken religieuze onderwerpen en portretten het gros uit van de iconografie van de beeldende kunsten. Als eersten kondigen Italiaanse kunstenaars de renaissance aan door in hun schilderijen dieptewerking te suggereren en door expressie in de figuratie te introduceren.

Jean-Baptiste Greuze (Tournus 1725 – Parijs 1805)

Portret van Florent Joseph, ridder van Ertborn

Antwerpen, privé-verzameling

(tot einde 2014)

Dit schitterende portret toont Florent van Ertborn op twintigjarige leeftijd. Het is een karakteristiek werk van de Franse schilder Greuze, die op het einde van zijn leven de jeugdige van Ertborn schilderde. Greuze had succes met burgerlijke portretten, religieuze afbeeldingen en genrestukken. Hij werkte vooral in rococostijl en liet zich na een tweejarig verblijf in Italië inspireren door een meer moraliserende stijl.

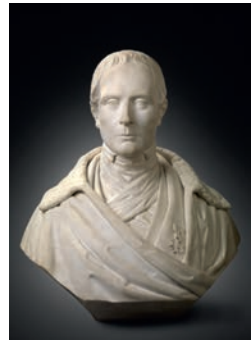
Jozef Geefs (Antwerpen 1808 – Brussel 1885)

Portretbuste van Florent van Ertborn

1849

KMSKA inv. 1067

In 1849 gaf het Antwerpse stadsbestuur aan de beeldhouwer Jozef Geefs opdracht om deze marmeren buste van de mecenas te maken voor het Koninklijk Museum. Geefs was student en later docent beeldhouwkunst en anatomie aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van Antwerpen en werd er bovendien in 1876 directeur.

Simone Martini (Siena 1284 – Avignon 1344)

Orsinipolyptiek

Ca. 1335

KMSKA inv. 257-260

Deze vier voorstellingen met gouden achtergrond maakten oorspronkelijk deel uit van een reisaaltaartje. De paneeltjes met de aartsengel Gabriël en Maria vormden wellicht de deurtjes van het veelluik. Ze werden ooit in de dikte doorgezaagd: *de Kruisdraging* en *de Graflegging* die zich aanvankelijk op de binnenzijde bevonden, worden bewaard in het Louvre in Parijs en de Gemäldegalerie in Berlijn. De twee paneeltjes met *de Calvarie* en *de Kruisafneming*, hier rechts getoond, moeten zich oorspronkelijk in het midden bevonden hebben. Martini schilderde het

altaartje voor kardinaal Napoleone Orsini (1263–1342), in Avignon actief als diplomaat tijdens de pontificaten van Clemens V en Johannes XXII. De kardinaal staat onderaan de *Kruisafneming* afgebeeld. De hier besproken paneeltjes zijn meesterwerken van de vroege Siennese schilderkunst. Ze werden door van Ertborn in 1826 gekocht van de Chartrouse de Champmol nabij Dijon.

Antonello da Messina (Messina 1430 – 1479)

Calvarieberg

Gedateerd en gesigneerd 1475 / Antonellus messaneus / me.pinxit.

KMSKA inv. 4

De gekruisigde Christus wordt geflankeerd door de goede en de slechte moordenaar. Op de grond treuren Maria en Johannes. De schedel op de voorgrond verwijst naar Adam, waarvan men geloofde dat die op Golgotha was begraven. Het schilderij bevat vele symbolen voor dood en verlossing. De uil verwijst naar de zondaars die zich van het ware geloof afwenden. De slangen die door de schedel kronkelen, staan symbool voor de dood en de duivel. In dit meesterwerk verenigt de Siciliaanse kunstenaar de noordelijke olie- verftechniek en de Vlaamse zin voor detail met de zuidelijke aandacht voor synthese en compositie. De Italiaanse renaissancekunstenaar da Messina verbleef in Vlaanderen van 1457 tot 1460. In 1826 werd het werk door professor Van Rotterdam gekocht van de Gentse familie Maelscamp van Balsberge en doorverkocht aan Florent van Ertborn.

Jean Fouquet (Tours 1420 – 1471)

Madonna omringd door serafijnen en cherubijnen

KMSKA inv. 132

(van februari tot mei 2014 in Madrid, Prado)

Samen met een portret van Etienne Chevalier met de heilige Stefanus (Berlijn, Gemäldegalerie) vormde deze beroemde madonna een tweelুক. Dat diptiek hing tot aan de Franse Revolutie in de Notre-Dame van Melun, boven de graftombe van Chevaliers echtgenote. Het contrast

van de rode en blauwe Cherubijnen en Serafijnen met de melkwitte huid van de madonna en het kind zorgen voor een irreëel effect. Maria zou de gelaatstrekken hebben van Agnes Sorel, de maîtresse van de Franse koning Charles VII. Volgens historicus Johan Huizinga roept het schilderij 'decadente goddeloosheid' op en 'blasfemische vrijmoedigheid'. De surrealisten verhieven de 'modepop met kogelronde borsten' echter tot een wereldwijd bekend icoon. Fouquet is het boegbeeld van de Franse schilderschool. Zijn stijl refereert aan de schilderijen van de gebroeders van Eyck en aan de Florentijnse renaissancekunst, waarmee hij in Italië had kennisgemaakt.

**Meester van de Antwerpse triptiek van Maria
(vijftiende eeuw)**

Tronende Madonna
KMSKA inv. 561-563

(van februari tot mei 2014, ter vervanging
van de *Madonna* van Jean Fouquet)

De schilder van dit werk was werkzaam tussen 1480 en 1499. De zijluiken tonen twee heilige krachtpatsters: Christoffel met het Jezuskind (links) en Joris met de draak (rechts). Op het middenluik is de tronende Madonna afgebeeld. Zij wordt vergezeld door twee muziek makende engelen, gekleed in een dalmatiek, het overkleed dat diakens en subdiakens bij de misviering dragen. Twee leeuwjes op de troon houden de wapenschilden van goudsmid Albrecht van Hogendorp in hun klauwen. Van Hogendorp wordt regelmatig vermeld in Haarlem tussen 1482 en zijn sterfjaar 1510. Tussen 1497 en 1500 werkte hij er aan een nieuw beeld van Sint-Bavo voor de aan die heilige gewijde hoofdkerk, waarvan hij kerkmeester was. Mogelijk bestelde hij dit drieluik ter nagedachtenis aan zijn ouders Dammas en Margriet van Hogendorp. Dammas van Hogendorp was heer van Spaernwoude en werd in 1457 doodgeknuppeld door het volk toen hij op Texel belasting kwam innen.

Jan van Eyck (Maaseik ca. 1390 – Brugge 1441)

Heilige Barbara van Nicodemië

Gesigneerd en gedateerd op de originele lijst:

IOH[ANN]ES DE EYCK ME FECIT 1437

KMSKA inv. 410

Samen met Rogier van der Weyden is Jan van Eyck een van de boegbeelden van de Vlaamse Primitieven. Barbara was de enige dochter van een Syrische edelman. Die sloot haar op in een toren zodat niemand haar kon zien. Dat Barbara zich tot het christendom bekeerde, maakte haar vader woedend. Hij liet haar folteren, maar 's nachts genazen haar wonden op miraculeuze wijze. Uiteindelijk onthoofdde de vader zijn dochter, waardoor de aarde begon te beven en de man door bliksem werd getroffen. Barbara bladert ingetogen in een gebedenboek. In haar linkerhand houdt ze een palmtak. Achter haar verrijst een gotische kerktoeren. Van Eyck greep het onderwerp aan om een eigentijdse bouwwerf weer te geven.

Kunstenaarsbiograaf Van Mander beschreef het werk als 'doodverwe', hetgeen onderschildering betekent. Dit werk is het oudste onvoltooid gebleven paneel in de schilderkunst van de Nederlanden. Het behoorde tot de verzamelingen van Lucas de Heere (Vlaamse schilder en schrijver uit de zestiende eeuw), Johannes Enschede, J. Cornelis Ploos van Amstel en Florent van Ertborn.

Jan van Eyck (Maaseik ca. 1390 – Brugge 1441)

Madonna bij de fontein

Gesigneerd en gedateerd op de originele lijst: ALS (ICH) XAN

en IOH[ANN]ES DE EYCK ME FECIT ET [COM]PLEVIT ANO 1439

KMSKA inv. 411

In een besloten hofje (hortus conclusus) met weelderige vegetatie staat Maria met het Christuskind voor een rijkelijk brokaatweefsel dat door twee engelen wordt opgehouden. Moeder en kind tonen hun tederheid voor elkaar: de kleine Jezus streelt met de rechterhand Maria's hals, terwijl zij hem liefdevol aankijkt. Bij Maria zoekt de laatmiddeleeuwse gelovige toevlucht, zoals het kind bij zijn moeder. Dit kleinood behoorde omstreeks 1516/1523 wellicht toe

aan Margareta van Oostenrijk. In 1838 kocht van Ertborn het schilderijtje van de pastoor van het dorpje Dikkelvenne.

Rogier van der Weyden
(Doornik 1399/1400 – Brussel 1464)

Philippe de Croy

Ca. 1460

KMSKA inv. 254

Dit portret is het rechterluik van een diptiek. Het linkerluik, met een madonna, bevindt zich in San Marino, Californië. Tussen de gevouwen handen houdt de jongeman een bidsnoer met een kruisje. Twee opschriften en een blaas op de achterzijde van het werk identificeren het model als Philippe de Croy (1434–1482), een rijzende ster aan het hof van Filips de Goede. Hij was een tijd grootbaljuw van Henegouwen en na de dood van zijn vader in 1473 werd hij graaf van Chimay. Na de dood van zijn moeder in 1461 erfde hij de titel van heer van Quiévrain en gaf hij zijn titel van heer van Sempy door aan zijn broer. Doordat deze laatste titel op het schilderij wordt vermeld, moet het dateren van vóór 1461. Het werd door van Ertborn in 1825 gekocht in een kasteel in de omgeving van Namen.

Atelier van Rogier van der Weyden
(Doornik 1399/1400 – Brussel 1464)

Annunciatie

KMSKA inv. 396

In de slaapkamer van een burgerhuis knielt Maria voor een zitbank, waarop zij een brevier openhoudt. De aanvliegende aartsengel Gabriël onderbreekt haar concentratie en komt met de goddelijke boodschap. Op de voorgrond staat een kruik met witte lelies, die symbool staan voor Maria's maagdelijkheid. Het schilderijtje heeft de precisie van een miniatuur. De compositie is verwant met twee andere annunciaties door van der Weyden op groter formaat: een eerste op het linkerluik van het Columbaaltaarstuk in de Alte Pinakothek in München (ca. 1455) en een tweede in het Metropolitan Museum in New York,

die hij schilderde voor Ferry de Clugny (1465/70).

Anoniem (Zuidelijke Nederlanden, vijftiende eeuw)

Jan zonder Vrees, hertog van Bourgondië (1371-1419)

KMSKA inv. 540

Dit postume portret werd rond 1450 geschilderd in de stijl van Rogier van der Weyden, misschien door een medewerker van de meester. Jan zonder Vrees was de tweede hertog van Bourgondië uit het huis van Valois en bovendien graaf van Vlaanderen, Artesië en Franche Comté. Hij was de oudste zoon van Filips de Stoute en Margaretha van Male. Als veertienjarige huwde hij met Margaretha, dochter van Albrecht van Beieren, graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland. In 1404 volgde hij zijn vader op als hertog van Bourgondië en in 1405 erfde hij van zijn moeder de graafschappen Vlaanderen, Artesië en Franche-Comté. Zo werd hij binnen één jaar vorst van een territorium dat aanzien wordt als het machtigste van het toenmalige West-Europa. In 1419 werd hij vermoord.

De geportretteerde is kostbaar, maar uiterst sober gekleed. Dat is ongewoon voor zijn tijd, waarin pronkzucht, kleurigheid en allerhande extravagancies de mode bepaalden. Dat het om Jan zonder Vrees gaat, wordt bevestigd door het wapenkleed.

Toegeschreven aan Rogier van der Weyden

(Doornik 1399/1400 – Brussel 1464)

Portret van een kamprechter

KMSKA inv. 539

(van september 2014 tot januari 2015

in Enschede, Rijksmuseum Twenthe)

De hier afgebeelde man met een grote pijl in de hand wordt door sommigen beschouwd als Jean Lefèvre de Saint-Remy, eerste wapenkoning van de Orde van het Gulden Vlies. Dezelfde man komt nog voor op drie andere werken van Rogier van der Weyden. Ook op andere vijftiende-eeuwse portretten houden de geportretteerden een pijl in de hand. Die was het attribuut van de kamprechter.

Anoniem (Augsburg, einde zestiende eeuw)

Wandklokje

Rockoxhuis inv. 79.4

De klok heeft maar één wijzer en slaat om het uur. Het mechanisme wordt geregeld met foliotcirculatie en is van Augsburgse oorsprong. De gravures met de sterrenkunde als motief verraden Antwerpse invloed. Het klokje straalt een huiselijke sfeer uit.

Hans Memling (Seligenstad 1423/43 – Brugge 1494)

Man met Romeinse munt

Ca. 1473

KMSKA inv. 5

Deze man van middelbare leeftijd kijkt ons aan met een wat dromerige blik. Hij houdt een Romeinse munt in de hand, een sestertius van keizer Nero. Onderaan in het midden ziet men twee laurierbladeren die vermoedelijk doorliepen op de oorspronkelijke lijst die verdwenen is. Een doorkijkje leidt onze blik naar een ruiter in een idyllisch landschap met een palmboom en met zwanen in een vijver. Memling is een van de eerste kunstenaars die het landschap gebruikt als achtergrond voor een portret. Wie de geportretteerde is, kan niet met zekerheid gezegd worden. Men denkt aan de Venetiaanse humanist Bernardo Bembo (1433–1519), die een belangrijke verzameling schilderijen en antieke munten bezat. Van Ertborn kocht het schilderij in 1826 op de veiling van baron Vivant Denon, de man die de kunsttransporten van Napoleon coördineerde. Ook Nicolaas Rockox bezat in zijn verzameling munten de bronzen sestertius van keizer Nero. Vermoedelijk leerde Memling het schildersvak bij van der Weyden. In elk geval werd hij in 1476 in het Brugse Sint-Lucasgilde ingeschreven en gaf hij de portretschilderkunst een nieuwe wending.

Meester van Frankfurt (Antwerpen 1460 – 1515/25)

De schilder en zijn vrouw

KMSKA inv. 5096

De Meester van Frankfurt is de eerste belangrijke schilder die in Antwerpen actief was. Zijn echte naam kennen we niet. De noodnaam die hij kreeg, heeft betrekking op twee triptieken van zijn hand (uit 1503 en 1506), die in het Duitse Frankfurt worden bewaard. Dit schilderijtje zou een zelfportret van de schilder zijn in gezelschap van zijn vrouw. Op de originele lijst lezen we de datum 1496 en hun beider leeftijden, namelijk 36 en 27. Bovenaan staat het wapenschild van het Antwerpse Sint-Lucasgilde afgebeeld. De banderol vermeldt het devies van de Vio-lieren, de rederijkersafdeling van het gilde, *'Wt lonsten versaemt'* (uit vriendschap verenigd). Dit is een van de vroegste Nederlandse kunstenaarsportretten. Het wordt vermeld in een inventaris van de bezittingen van Margareta van Oostenrijk uit 1516.

Meester van Frankfurt (Antwerpen 1460 – 1515/25)

Schuttersfeest

KMSKA inv. 529

Vanaf de veertiende eeuw beschikten veel Vlaamse en Brabantse steden over schuttersgilden die zich in de wapenen oefenden. De schutters organiseerden ook wedstrijden en drinkgelagen met hun broeders uit andere steden. Het hier getoonde schuttersfeest werd geschilderd in opdracht van het Antwerpse gilde van de Oude Voetboog. In het midden van de festiviteiten troont een man onder een baldakijn: de winnaar van het toernooi. De vergulde sleutel boven zijn hoofd duidt op een gratis gastmaal. Twee narren voeren een *'moreskendans'* uit op de muziek van een zwarte trommel. Een hek kan niet verhinderen dat sommige individuen zich tot de exclusieve party toegang willen verschaffen. Dit mysterieuze schilderij heeft zijn vele betekenissen allerminst prijsgegeven. Een man in de tuin kijkt ons recht aan. Het is de kunstenaar die we afgebeeld vinden op het dubbelpor-tretje in deze kamer.

Anoniem, ca. 1520/30

Hellebaard

Rockoxhuis inv. 77.174

Een hellebaard is een multifunctioneel stokwapen. Het bestaat uit een ruim twee meter lange, houten stok met een ijzeren stootkling, met aan de ene kant een bijl en aan de andere kant een gebogen haak. De bijl was vlijmscherp en kon tegenstanders zwaar verminken. Tijdens een gevecht kon het gebruikt worden als slag- en stootwapen en door middel van de haak kon een ruiter van zijn paard getild worden. Van de middeleeuwen tot in de zestiende eeuw werd de hellebaard gebruikt door de schermers, meer bepaald door hun strijders te voet. Later werd het wapen verdrongen door de piek en vooral door de opkomende vuurwapens. Het deed dan nog alleen dienst als ceremonieel wapen, gedragen als onderscheidingsteken voor sergeanten of in parades.

Keulse Meester van de Heilige Veronica (vijftiende eeuw)

*Man van Smarten met de Madonna
en de heilige Catharina van Alexandrië*

Ca. 1400 – 1420

KMSKA inv. 5070

Christus wordt geflankeerd door de Madonna en de heilige Catharina, voorzien van haar martelwerktuigen rad en zwaard. Aanvankelijk vormde dit paneeltje wellicht het middenstuk van een klein huistriepkje. Christus is uitgebeeld als Man van Smarten met de doornenkroon op het hoofd. Hij toont ons zijn wonden (*ostentatio vulnerum*) en herinnert ons dat wij door zijn bloedige offer werden verlost.

**Meester van de Aanbidding te Antwerpen
(Zuidelijke Nederlanden, ca. 1500 – 1530)**

Aanbidding der koningen

Ca. 1519?

KMSKA inv. 208-210

(van september 2014 tot januari 2015
in Enschede, Rijksmuseum Twenthe)

De Meester van de Aanbidding te Antwerpen is een anonieme schilder, waarvan men aanneemt dat hij werkte in Antwerpen in de eerste decennia van de zestiende eeuw. Het hier getoonde drieluikje gaf de meester zijn noodnaam. Het raffinement van dit werk ligt evenwel een stuk hoger dan de productie van de zogenaamde 'Antwerpse Maniëristen' en het is dus niet uitgesloten dat de schilder actief was in Brugge of Gent. Op het middenpaneel is de aanbidding der koningen weergegeven, een thema dat goed in de markt lag. Op de zijluiken zien we links de heilige Joris met de draak en rechts de heilige Margaretha van Antiochië samen met de knielende opdrachtgever. Op verschillende plaatsen in het schilderij is de ondertekening met het blote oog zichtbaar.

Anonieme Brabantse Meester (vroeg zestiende-eeuws)

Besloten hofje

KMSKA inv. 5094

Dit besloten hofje bestaat uit een ondiepe bak, een soort poppenkast, bekleed met bloemmotieven. In de bak bevinden zich allerlei gepolychromeerde figuurtjes. Het hofje wordt afgesloten door beschilderde zijluikjes met religieuze voorstellingen. Dergelijke hofjes werden doorgaans door nonnenkloosters besteld. Ze ontstonden uit een samenwerking tussen 'bakmakers', schilders, beeldsnijders en 'stofferders'. Onderaan is er een rieten afsluiting met een poortje. Dat is een verwijzing naar de Besloten Tuin uit het Hooglied en een allusie op Maria's maagdelijkheid. De Madonna in de stralenkrans vormt de centrale figuur. Onderaan worden Adam en Eva uit het paradijs verdreven. De linkerpaneeltjes tonen de Hemelvaart en het neerdalen in de Hel, de rechterpaneeltjes het Pinksterwonder en het

Noli me tangere. De luikjes zijn van Duitse origine en zeker een halve eeuw ouder dan de sculptuurtjes.

Joachim Beuckelaer (Antwerpen 1533 – 1575)

Groenteverkoopster

Gesigneerd met monogram en gedateerd 1567

Rockoxhuis inv. 77.51

In Rockox' tijd stond hier de keukenschouw. Samen met de waterput onder de grond was de schouw de voornaamste nutsvoorziening in een zeventiende-eeuwse keuken. In een patriciërskitchen kon er al eens een schilderij aan de schouw hangen, een kunstwerk dat refereerde aan de functie van de ruimte. Een Joachim Beuckelaer zou hier zeker op zijn plaats geweest zijn. De groenteverkoopster biedt een ruime keuze groenten en fruit aan, haar metgezel is een handelaar in wild. Eind met fruit was in de keuken van patriciërs een erg geliefd gerecht.

Joachim Beuckelaer schilderde aanvankelijk religieuze onderwerpen. Later gebruikte hij de religieuze context om zijn marktstukken en stilleven te laten gedijen. Samen met zijn oom, de Amsterdamse kunstschilder Pieter Aertsen (Amsterdam 1508–1575), introduceerde hij marktscènes en stilleven als zelfstandige thema's in de schilderkunst. Hun kunstwerken waren vaak ook allegorische voorstellingen.

DOORGANG 1

Sebastiaan Vrancx (Antwerpen 1573 – 1647)

Ijsvermaak

Monogram S.V. onder de slee vooraan

KMSKA inv. 613

Jong en oud beleven schaatsplezier op een bevroren rivier. Sommigen dragen een carnavalskostuum. Een meisje rechts vooraan draagt een driekoningenkroon op het hoofd. Onder de arm houdt zij de driekoningenkoek waarin zij de boon heeft gevonden: ze mag de hele dag baas zijn.

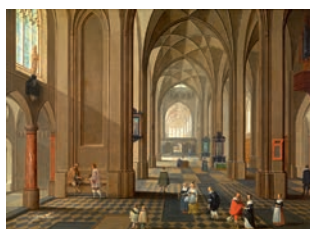

Louis de Caullery (Caullery 1579/81 – Antwerpen 1621)

Vastenavond op het ijs

KMSKA inv. 938

Gemaskerde schaatsrijders bevolken een dichtgevroren gracht in het centrum van een modelstad uit de renaissance. Op de oevers verdringt zich een bonte menigte rond allerlei vermakelijkheden, zoals openluchttooneel of een buitelende acrobaat.

Pieter Neefs I (Antwerpen ca. 1578 – na 1656)

en Frans Francken III (Antwerpen 1606 – 1667)

Kerkinterieur

Gesigneerd PEETER NEEFFS

KMSKA inv. 683

Pieter Neefs I was de leidende Vlaamse schilder van kerkinterieurs. Een vaste bron van inspiratie vormde het interieur van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Antwerpen, de grootste kerk in de Nederlanden. De indrukwekkende zuilenarchitectuur van de kerk werd evenwel nooit letterlijk overgenomen, maar gevarieerd naargelang van de gewenste vlakverdeling. In het lege interieur schilderde Frans Francken III kleine figuurtjes. Beide kunstenaars werkten samen aan vele schilderijen.

**Paul Vredeman de Vries (Amsterdam 1567 – 1617)
en Sebastiaan Vrancx (Antwerpen 1573 – 1647)**

Paleizen

KMSKA inv. 936

Een terras met portieken leidt naar een indrukwekkend poortgebouw. De vloer is belegd met veelkleurig marmer. Rechts, achter een tuin met een fontein, verheft zich een paleis, waarvan sommige elementen doen denken aan het Antwerpse stadhuis. Sebastiaan Vrancx stoffeerde dit architectuurstuk met elegante figuren. Dit droombeeld beantwoordde zeker aan de stedenbouwkundige aspiraties die de burgerij in de Scheldestad koesterde. Peter Paul Rubens trachtte die architecturale ambities verder te stimuleren door de uitgave van *Palazzi di Genova* (1622).

Sebastiaan Vrancx (Antwerpen 1573 – 1647)

Landschap met reizigers, door rovers overvallen

KMSKA inv. 880

Vrancx schilderde voornamelijk veldslagen, plunderingen, overvallen en kermissen. Met zijn figuren stoffeerde hij ook landschappen van Joos de Momper II en Jan Brueghel I. Naast schilder was Vrancx achtereenvolgens actief als wijkmeester, deken, hoofd van de schermers en kapitein van de burgerwacht. Als factor van 'De Violieren' schreef hij maar liefst veertien tragikomedies.

**Mattheus Adolfsz. Molanus
(Frankenthal 1590/95 – Middelburg 1645)**

Landschap

KMSKA inv. 926

Over Molanus is weinig geweten. Hij is in Middelburg ingeschreven als deken van het Sint-Lucasgilde in 1626. Voorts is hij beïnvloed door Gillis van Coninxloo III en Jan Brueghel I. Hij schilderde vooral landschappen, waaronder heel wat winterlandschappen, wat hem de bijnaam Sneebraueghel opleverde, maar ook dorpsgezichten.

Willem van Nieulandt II (Antwerpen 1584 – Amsterdam 1635)

Gezicht op het Campo Vaccino in Rome

Gesigneerd en gedateerd G.V. Nievland - 1611

KMSKA inv. 440

Dit schilderij stelt een gezicht voor op het Campo Vaccino in Rome, gezien van op het Capitool. Die bijnaam werd in de zestiende eeuw gegeven aan de restanten van het Forum Romanum die door eeuwen puin en aarde waren bedekt en waarop koeien graasden. Pas vanaf 1800 begon het opgraven. Links bemerkt men de Santa Maria del Popolo. In de verte staat de triomfboog van Septimus Severus, waarvan de onderste helft nog onder het zand bedolven ligt. De ruïnes van de tempels van Romulus en van Antonius en Faustina nemen de rechterzijde van de compositie in.

KAMER 3

De Cleyn Salette

De renaissancekunstkamer

Uit de boedelbeschrijving van Rockox' sterfhuis, december 1640, zijn we geïnformeerd over de muurbekleding van de volgende kamers in zijn huis. **De Cleyn Salette, Tgroot Salet en de kamer achter Tgroot Salet**, een studeervertek, waren met goudleder behangen. De notaris die de inventaris van Rockox' bezittingen noteerde, noemde de grondkleur van het goudleder in elk van deze kamers. In **De Cleyn Salette** was de basiskleur zwart, in het **Tgroot Salet** rood en in het studeervertek groen. Die kleuren hebben wij gerespecteerd. Op de schouwwanden is papier aangebracht met de betreffende grondkleur en een motief dat refereert aan goudleder.

De Cleyn Salette was in Rockox' tijd een ontvangstkamer, een kamer met grandeur. Vandaag ademt de ruimte de sfeer van de renaissance. De renaissance was een sleutelmoment in de geschiedenis en symboliseerde op diverse wijzen de verruiming van de horizon. Nieuwe continenten en hun culturen werden ontdekt, maar ook de wetenschap nam een hoge vlucht en de klassieke oudheid werd opnieuw onder de loep genomen. Maar misschien was de introductie van de boekdrukkunst tijdens de renaissance wel de belangrijkste evolutie. Het humanisme stelde het individu centraal. Er werd subtiel kritiek op de maatschappij geuit.

In de beeldende kunsten herkennen we een realisme dat ontdaan is van idealisme. Het naaktfiguur verwierf zijn plek. Het proces van secularisering ontpopte zich langzaam in de iconografie, terwijl de religie op de korrel genomen werd. Het landschap en het stilleven – tijdens de middeleeuwen vooral van decoratief belang in religieuze taferelen – groeiden uit tot zelfstandige thema's in de schilderkunst.

Quinten Massijs I (Leuven 1456 – Antwerpen 1530)

Heilige Maagd met het kind Jezus

Rockoxhuis inv. 77.201

Massijs was een van de baanbrekers van de renaissance-schilderkunst en lag aan de basis van de Antwerpse schilderschool. Voordat hij schilder werd, was hij siersmid. Waar Massijs zijn opleiding genoten heeft, is niet geweten. Hij groeide op in Leuven en werd in 1491 als vrijmeester opgenomen in de liggeren van het Sint-Lucasgilde in Antwerpen. Aanvankelijk leunde hij nog aan bij de stijl van de Vlaamse Primitieven. Daarvan getuigt deze tondo. Na 1500 concentreerde hij zich op het renaissanceschoonheidsideaal. Nicolaas Rockox bewaarde van deze schilder in zijn kunstkamer het beroemde diptiek *Maria en Jezus* (Antwerpen, KMSKA, tentoongesteld in Leuven, Museum M).

Kopie naar Quinten Massijs I

(Leuven 1456 – Antwerpen 1530)

Portret van Peter Gillis

KMSKA inv. 198

De Antwerpse stadsgriffier Peter Gillis of Aegidius (1486–1533) was een opmerkelijk humanist. Hij publiceerde poëzie en verzorgde publicaties van klassieke werken, van brieven van Erasmus en van de Utopia van Thomas More. Zijn huis was een internationale ontmoetingsplaats voor geleerden, diplomaten, kunstenaars en kunstliefhebbers. Als zeventienjarige proeflezer leerde Gillis Erasmus kennen bij de drukker Dirk Martens. In 1517 bestelden zij hun portretten bij Quinten Massijs I als geschenk voor hun vriend Thomas More. De schilder stelt hen voor in één doorlopend studievertrek. In het linkerportret is Erasmus aan het schrijven. In het rechterportret wijst Gillis op een boek van zijn vriend, terwijl hij in de linkerhand een brief van Thomas More houdt. Dit schilderij is een replek van het originele werk (Salisbury, Collection of Lord Radnor).

Quinten Massijs I (Leuven 1456 – Antwerpen 1530)

Heilige Christophorus

Ca. 1490

KMSKA inv. 29

De dertiende-eeuwse *Legenda Aurea* vertelt over de heidense reus Christophorus die verlangde om te werken voor de machtigste heerser ter wereld. Hij trad in dienst van een christelijk vorst. Op een keer sloeg die echter een kruis uit vrees voor het boze. Daarop trad Christophorus in dienst van de duivel die kennelijk machtiger was. Maar op zijn beurt bleek Satan angst te hebben voor een kruis langs de weg. Christophorus wilde die opperheer van het kruis leren kennen. Een heremiet zei hem dat hij die heer kon dienen door mensen over een diep water te dragen en dat die heer zich dan weldra kenbaar zou maken. Na lange tijd verscheen een kind dat overgezet wilde worden. Het water steeg en het kind woog als lood. Met moeite bereikte Christophorus de oever. Hij had niet alleen het Christuskind gedragen, maar ook de last die Christus op zijn schouders draagt. Massijs benut het onderwerp om een prachtig rivierlandschap met zonsondergang te schilderen.

Joachim Patinir (Bouvignes? 1475/80 – Antwerpen 1515/24)

De Heilige Christoffel draagt het Jezuskind

Rockoxhuis inv. 77.35

Joachim Patinir was afkomstig uit de streek van Dinant. Vermoedelijk kreeg hij zijn opleiding in Brugge, in het atelier van Gerard David. Nadien werd hij lid van het Antwerpse Sint-Lucasgilde. In de zestiende eeuw specialiseerden vele schilders zich in een bepaald genre. Patinir was de eerste echte landschapsschilder in de Nederlanden. Albrecht Dürer noemde hem *der gut landschaft maler*. Het is de eerste vermelding van het woord 'landschap' in de Duitse taal.

Vele schilders hebben deze middeleeuwse noodheilige in beeld gebracht. In de vroege zestiende eeuw geloofde een groot deel van de bevolking dat het kwade werd geveerd door de beeltenis van de mythische Christopho-

rus te zien. De reus gold als patroonheilige voor reizigers, veermannen, schippers en zeelieden. Men geloofde dat men niet kon sterven op de dag dat men zijn afbeelding aanschouwde. Christoffel was in de late middeleeuwen en de vroege renaissance op marktpleinen en in kerken levensgroot afgebeeld.

En net zoals Massijs heeft Patinir deze heilige in een schitterend landschap geplaatst. Christoffel is in Patinirs werk niet meer dominant, het landschap overheerst op het religieuze tafereel. Patinir schilderde vaak in vogelperspectief. Dat gaf hem de gelegenheid om het landschap in al zijn aspecten tot aan de horizon te ontvouwen en het religieuze element tot een minimum te herleiden.

Joachim Patinir (Bouvignes? 1475/80 – Antwerpen 1515/24)

Landschap met de vlucht naar Egypte

Gesigneerd Opus. Joachim D. Patinir

KMSKA inv. 64

Jozef, Maria en hun kind vluchten in een fictief landschap, dat grillige rotsen uit het Maasland verenigt met schilderachtige Vlaamse boerderijen en met een mistige Italiaanse kustlijn. Uit de verzameling van Ertborn.

Navolger van Joachim Patinir

(Bouvignes? 1475/80 – Antwerpen 1515/24)

Lot en gevolg ontvluchten Sodom en Gomorra

KMSKA inv. 5129

Goddelijke toorn heeft zich van de verdorven stad Sodom meester gemaakt en zet een grillig kustlandschap in lichterlaaie. Een engel nam Lot en zijn familie bij de hand om de stad tijdig te ontvluchten. Het gezelschap werd verzocht om niet naar het brandende oord om te kijken. De vrouw van Lot deed dat toch en veranderde in een zoutzuil (Genesis 11, 14–19). Het Bijbelse onderwerp biedt de schilder een mooie gelegenheid om een hels landschap uit te beelden.

**Marinus van Reymerswale
(Reimerswaal 1490/95 - Goes 1546/56)**

Stadsontvanger

KMSKA inv. 244

Een stadsontvanger int accijnzen op bier, wijn en vis en schrijft de inkomsten in onder de boze, argwanende blik van een handelaar. Het vreemde hoofddekse van de ontvanger, bedekt met slierten rode stof, draagt bij tot het karikaturale effect van het tafereel. Op de plank bovenaan merken we een ronde doos met waardepapieren op. Van Reymerswale schilderde wel meer van zulke stadsontvangers, advocaten of geldwisselaars. Sommige daarvan stellen echte portretten voor. Met deze werken geeft de schilder gestalte aan het ontluikende kapitalisme van de vroege renaissance. Uit de verzameling van Ertborn.

**Toegeschreven aan Michiel Gast
(Antwerpen 1505/25 – 1577/97)**

Koning David in een landschap

KMSKA inv. 5123

Dit ronde schilderijtje werd op naam van de landschapsschilder Michiel Gast geplaatst naar analogie met De Emmaüsgangers in het Centraal Museum te Utrecht. Dat schilderij is gedateerd en gemonogrammeerd: MG 1577. Beide werkjes zijn erg vergelijkbaar in stijl. Het zijn de enige bekende stukken die men aan de meester kan toeschrijven. Omdat Koning David in een landschap niet op eikenhout is geschilderd, wordt aangenomen dat Gast het schilderde tijdens zijn verblijf in Rome (1538–1556).

**Anoniem
(Zuidelijke Nederlanden, eerste kwart zestiende eeuw)**

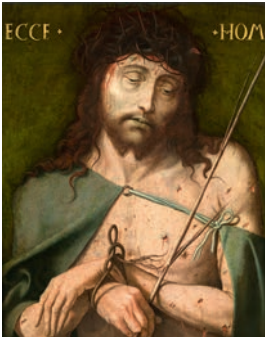
Heilige Johannes op Patmos

KMSKA inv. 5042

De evangelist Johannes en zijn adelaar zitten op het eilandje Patmos, dat de schilder situeert in een brede waterweg met op de achtergrond een stad. In de hemel

schilderde hij Johannes' visioen: in een gouden licht verschijnen de Madonna op de maansikkel en de zevenkopige draak uit de Apocalyps.

Anoniem
(Zuidelijke Nederlanden, eerste helft zestiende eeuw)

Ecce Homo

KMSKA inv. 572

'Ecce Homo' zouden de woorden zijn die de Romeinse landvoogd Pontius Pilatus heeft gesproken toen hij Jezus na de geseling met de doornenkroon, spotmantel en koninklijke attributen toonde aan het joodse volk. Deze Christusfiguur is een kopie naar de Christusfiguur op een *Ecce Homo* van Quinten Massijs I in het Palazzo Ducale te Mantua. Uit de verzameling van Ertborn.

Catharina van Hemessen (Antwerpen 1527/28 – 1560/80)

Bewening van Christus

Rockoxhuis inv. 77.94

Catharina, dochter van de schilder Jan van Hemessen, was een van de weinige vrouwen die in de 16e eeuw naam maakten als kunstenaars. Ze is in deze kamer ook vertegenwoordigd met het bevallige portret van een onbekende dame. Hier verbeeldt ze op een subtiel manier het drama van de bewening, schrijnend, maar een bedwongen leed. Johannes is zichtbaar overmand door verdriet en houdt een zakdoek aan zijn gezicht. Maria Magdalena houdt liefdevol de hand van Christus vast. Zij is herkenbaar aan haar attribuut, de zalfpot die op de voorgrond staat. Op de achtergrond herkennen we het hemelse Jeruzalem, in een helder coloriet weergegeven.

Ronde klaptafel

Ca. 1600

Rockoxhuis inv. 77.157

Schelpen

Nicolaas Rockox bezat een verzameling schelpen. *Twee caskens met diversche soorten van schelpen van allerhande couleuren*, staat er in zijn boedelbeschrijving. Zij werden door koopvaardijsschepen van hun verre reizen meegebracht en waren in die tijd een kostbaar kleinood. Zilversmeden verwerkten de schelpen tot bekers.

Lambert Lombard (Luik 1505/06 – 1566)

Vermenigvuldiging van de broden en de vissen

Rockoxhuis inv. 77.35

Lambert Lombard heeft gedurende de eerst helft van de zestiende eeuw veel invloed uitgeoefend op de Antwerpse schilderschool. Zijn fascinatie voor de antieke cultuur – hij verbleef twee jaar in Rome – heeft Frans Floris I en Willem Key aangezet bij hem in de leer te gaan. Vooral Frans Floris I zal het boegbeeld worden van de renaissance-schilderkunst in Antwerpen.

De hoofdpersonages van dit Bijbelse verhaal bevinden zich centraal in het beeldvlak: Christus zegent de broden en de vissen met aan zijn rechterkant zijn leerlingen Petrus en Andreas. Deze compositie met heel veel personages is overzichtelijk opgebouwd, in een hoog oplopend voorplan met een te hoge horizonlijn, wat erop wijst dat Lombard de regels van het perspectief niet onder de knie had.

Jan Massijs (Antwerpen 1509 – 1575)

Heilige Familie

Gesigneerd en gedateerd 1563 IOANNES MASSYS PINGEBAT
KMSKA inv. 5052

Over het leven van Jan Massijs is weinig met zekerheid bekend. De zoon van Quinten Massijs I werd verdacht van sympathieën voor de sekteleider Loy de Schaliedekker (Eligius Pruystinck) en moest de Nederlanden in 1544 verlaten. Hij verbleef zeker een tijdlang in Genua, maar zijn erotische, verfijnde en maniëristische stijl doet ook vermoeden dat hij eveneens vertrouwd was met de school van Fontainebleau.

Cornelis van Cleve (Antwerpen 1520 – na 1594)

Aanbidding door de koningen

KMSKA inv. 464

Dit middenstuk van een drieluik sierde oorspronkelijk het grafmonument van Lodewijk Clarys en zijn echtgenote Marie le Batteur in de Antwerpse kathedraal. Kunsthistoricus Max Friedländer schreef het schilderij toe aan Cornelis van Cleve (zoon van de beroemdere Joos) en gebruikte het als basiswerk bij het reconstrueren van het oeuvre van de meester. Wellicht is het deze kunstenaar die we in oude bronnen vermeld vinden als *sotten Cleef*, omdat hij geestesziek was. Dergelijke aanbiddingen treft men veelvuldig aan in Antwerpse kunstverzamelingen uit de zestiende en zeventiende eeuw.

Joachim Beuckelaer (Antwerpen 1533 – 1575)

De vlucht naar Egypte

Gemonogrammeerd JB op een ton en gedateerd 1563
Rockoxhuis inv. 77.182

De marktverkopers komen beladen met goederen afge- zakt naar de oever van een rivier om zich met de veerboot te laten overzetten. Onder de aanwezigen herkennen we Jozef die een ezel voorttrekt waarop Maria met het Jezus- kind is gezeten. Het Bijbelse tafereel is opvallend in het

marktgebeuren opgenomen. In dit schilderij domineert het landschap op het Bijbelse tafereel.

Joachim Beuckelaer (Antwerpen 1533 – 1575)

Allegorie van de onvoorzichtigheid

Gemonogrammeerd JB en gedateerd 1563

KMSKA inv. 858

Dit paneel werd vaak geïnterpreteerd als een voorstelling van de verloren zoon, een kroegtafereel of een bordeel-scène. Het vrijpostige gedrag van de jongeman op de voorgrond, de vogelkooi aan de zoldering en verschillende etenswaren op het schilderij verwijzen onverbloemd naar *wellust*. De oude, slapende man in de achtergrond symboliseert een andere ondeugd: de *luiheid*. Het werk kan gezien worden als een allegorie van de *onvoorzichtigheid*. De lichtzinnige jongeman loopt het gevaar zich te verbranden aan het vuur van zijn hartstocht. De slaper loopt het risico zich te verbranden aan het vuur van de haard.

**Lucas van Valckenborch
(Leuven of Mechelen ca. 1535 – Frankfurt am Main 1597)**

en Georg Flegel

(Olmütz 1563 – Frankfurt am Main 1638)

Vismarkt of Winter

Ca. 1595

KMSKA inv. 5112

Lucas van Valckenborch was niet alleen werkzaam als landschapschilder, maar ook als portrettist en als schilder van markttaferelen. In heel wat van die stukken nam zijn medewerker Georg Flegel het stilleven voor zijn rekening. Deze besneeuwde vismarkt maakte oorspronkelijk deel uit van een reeks met de vier jaargetijden. Op het dichtgevroren water in de achtergrond zijn schaatsers actief. Twee ingeduffelde burgervrouwen komen inkopen doen. Zij dragen de Brabantse mode van omstreeks 1580–1600. Met een bijl verdeelt de vishandelaar een zalm in moten, terwijl zijn vrouw gerookte vis van de haak neemt. De voorgrondpartij is het werk van Flegel. Let vooral op de

prachtige metaalglans van de emmer in messing en de subtiel geschilderde waterbak.

Paul Vredeman de Vries (Antwerpen 1567 – 1617)

Daniël vraagt gerechtigheid voor Suzanna

Gemonogrammeerd PVR 1613

Antwerpen, privéverzameling

Paul Vredeman de Vries was een zoon en leerling van Hans Vredeman de Vries. Paul werkte mee aan *Architectura*, het meesterwerk van zijn vader. Op het einde van de zestiende eeuw vertrok Paul samen met zijn vader naar Praag, waar hij de keizerlijke kunstgalerij van Rudolf II ontwierp. Paul was eveneens gefascineerd door het perspectief en speelde met ruimte. Ook in zijn schilderijen domineert de architectuur vaak op de iconografie op de voorgrond.

Dit Bijbelse verhaal gaat over een rechtspraak. Suzanna wordt door twee mannen valselijk van overspel beticht, omdat ze weigert op hun amoureuze avances in te gaan. Een jongeman met de naam Daniël zorgt ervoor dat niet Suzanna, maar de twee mannen ter dood worden veroordeeld.

Pieter Brueghel II (Brussel 1564 of 1565 – Antwerpen 1638)

Spreekwoorden

Signeerd P. Bruegel, 1595

Rockoxhuis inv. 77.152

Over het leven van Pieter Brueghel de Jonge is maar weinig geweten. Hij is in Brussel geboren als oudste zoon van de beroemde Pieter Brueghel de Oude. Aangezien hij heel jong was toen zijn vader stierf, heeft hij vermoedelijk samen met zijn broer Jan I het schildersvak geleerd van zijn grootmoeder Mayken Verhulst. De kunst van Pieter II staat volledig in het teken van die van zijn vader. Hij heeft niet alleen talrijke werken herhaaldelijk gekopieerd, maar ook schilderijen die de vrucht waren van zijn eigen inspiratie zijn beïnvloed door de populaire stijl van zijn vader. Dit werk uit de verzameling van het Rockoxhuis is een goede kopie van het schilderij dat Pieter Brueghel de Oude in 1559 in Antwerpen schilderde en dat zich vandaag in Ber-

lijn bevindt. De meer dan honderd spreekwoorden zijn in twee groepen onder te brengen. De eerste groep illustreert de absurditeit van de menselijke handelingen en zet de wereld op zijn kop, gesymboliseerd door een globe waarvan het kruis naar beneden gericht is. Uit deze gekke gedragingen kunnen zonden ontstaan, die de tweede categorie taferelen uitmaken, waarvoor de ontrouwe vrouw, die haar man de blauwe huik omhangt, symbool staat.

Jan Brueghel I (Brussel 1568 – Antwerpen 1625)

Bloemen in een vaas

KMSKA inv. 643

De bloemen op dit schilderij zijn overzichtelijk boven en naast elkaar gerangschikt en bedekken elkaar nergens. Dit somptueuze boeket heeft Brueghel nooit in werkelijkheid voor ogen gehad, want keizerskroon, iris, pioen, lelie, tulp, narcis, vergeet-mij-niet en roos bloeien op verschillende tijdstippen. Brueghel speelde een centrale rol in de verspreiding van bloemstillevens in de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden, kort na 1605. Volgens zijn eigen geschriften liet hij niemand aan zijn delicate bloemstillevens meewerken. Maar zijn zoon Jan werkte helemaal in dezelfde stijl en het is niet altijd makkelijk om beide handen van elkaar te onderscheiden.

Osias Beert I (Antwerpen ca. 1580 – 1624)

Bloemstuk

Rockoxhuis inv. 77.167

Beert heeft in het kielzog van Jan Brueghel I zelfstandige bloemstillevens geschilderd in het begin van de zeventiende eeuw. Van Beert zijn in Rockox' inventaris geen werken vermeld, maar wel schilderijen van vertegenwoordigers van de Bruegheldynastie. Beide kunstenaars waren meester in het creëren van prachtige bloementuilen, waarbij elke bloem op het aantrekkelijkste moment van haar bestaan in beeld is gebracht en de weergave van een grondige observatie is. Dergelijke tuilen verwijzen naar de vergankelijkheid van het bestaan op aarde, de *vanitas*.

Cornelis Hagaerts

(Breda, eind zestiende eeuw – Antwerpen 1642)

Virginaal

Rockoxhuis inv. 80.1

Hagaerts is als meester van het Sint-Lucasgilde vermeld in 1626–1627 en was ook lid van het gilde van de schrijnwerkers. Hagaerts bouwde het virginaal op identiek dezelfde wijze als de befaamde familie Rückers, voor wie Hagaerts vermoedelijk gewerkt heeft. Het klankbord van het meubel is mooi beschilderd met diverse bloemetjes en vogels. De Latijnse zinsnede '*Sic Transit Gloria Mundi*', 'Zo vergaat de roem van de wereld', is vermoedelijk afgeleid uit *De Imitatione Christi* van de middeleeuwse Augustijner Monnik Thomas à Kempis en sluit nauw aan bij de vanitasgedachte die we ook in de stillevens terugvinden.

Kunstkabinet met tuinperspectief en bloemen en fruit

Antwerpen, midden zeventiende eeuw

Rockoxhuis inv. 77.96

Dit kabinet is volledig belijmd met ebbenhout. De buitendeuren verbergen laden waarin allerlei kostbaarheden zoals waardevolle documenten, munten, diamanten, juwelen, borduur- en kantwerk opgeborgen werden. Maar ook zeldzame bloembollen werden al eens in dergelijke kabinetladen opgeborgen. In het midden van het kabinet zit een perspectiefje of spiegelkamertje. In het centrum van beide deuren zijn soepel gesneden reliëfs aangebracht, *Het offer van Abraham en Rebekka en Eliëzer*, naar composities van Bernard Salomon. Onder de kroonlijst bevinden zich de voorstellingen van *Abraham en Sarah* en *De wegzending van Hagar*. Verder zijn op de binnen- en buitendeuren en op de laden florale motieven gesneden, lente- en zomerbloemen.

Koralen

Net zoals schelpen behoren koralen tot de *naturalia* die vaak in kunstkamers geëxposeerd werden. Ze werden verzameld wegens hun exotische vindplaats en hun zeldzaamheid.

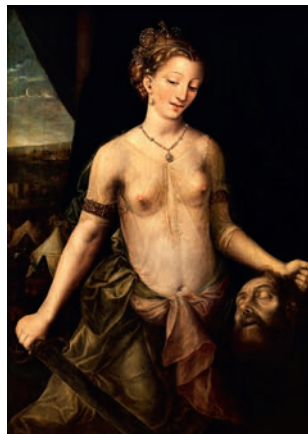
Jan Massijs (Antwerpen 1509 – 1575)

Judith

Gesigneerd en gedateerd IOANNES MASSIIS PING. 1563

KMSKA inv. 5076

Judith is getooid met sierlijke juwelen en een transparante sluier. In haar linkerhand houdt ze het hoofd van Holofernes, generaal van Nebukadnezar, koning van Assyrië. Ze wendt discreet haar ogen af. Haar rechterhand omklemt een zwaard. Ze verleidde Holofernes en voerde hem dronken, waarna ze zijn hoofd afhakte. Daarmee werd het joodse volk van de ondergang gered. Links ziet men de paniek die het hele gebeuren bij de vijand teweegbrengt. Sterke vrouwen uit het Oude Testament, zoals naast Judith ook Eva en Delila, vormden een erg geliefd thema in de West-Europese schilderkunst en literatuur.

Jan van Hemessen (Hemiksem ca. 1500 – na 1575)

De Heilige Hiëronymus als monnik

Rockoxhuis inv. 77.3

Jan van Hemessen (Hemiksem ca. 1500 – na 1575)

De Heilige Hiëronymus als monnik

Antwerpen, privéverzameling

De Heilige Hieronymus uit het Rockoxhuis is het enige werk dat we nog uit de oorspronkelijke Rockoxcollectie in onze huidige verzameling hebben. Hiëronymus was een van de vier Latijnse kerkvaders. Op dit paneel is hij afgebeeld als de geleerde die in zijn studeervertrek aan het werk is. Hiëronymus trok naar Bethlehem, waar hij het Oude Testament uit het Hebreeuws naar het Latijn vertaalde en de Latijnse vertaling van het nieuwe testament herzag. Hiëronymus werd gekozen als patroon van het humanisme, omdat hij als symbool van de contemplatie werd beschouwd. Door het venster zien we Bethlehem, maar die stad in het Oosten is afgebeeld met een vroeggotische Vlaamse architectuur. Twee kamelen op de voorgrond vormen het enige exotische element in dit tafereel.

Wandkastje

Antwerpen ca. 1600

Rockoxhuis inv. 77.88

Dit wandkastje etaleert een greep uit de verzameling Chinees porselein van het Rockoxhuis. Dit porselein, genoemd naar Wanli (1563–1620), de laatste keizer uit de Ming-dynastie (1368–1644), was een erg populair exportproduct. Het wordt ook kraakporselein genoemd. De term kraak verwijst naar het Portugese scheepstype carraca, waarmee het eerste Chinese exportporselein in Europa werd geïmporteerd op het einde van de zestiende eeuw.

Jean Clouet (Henegouwen ca. 1480 – Parijs 1541)

De dauphin François, zoon van François I

KMSKA inv. 33

De Franse troonopvolger François werd geboren in 1518 en zou vroegtijdig overlijden in 1536. Waarschijnlijk portretteerde hofschilder Jean Clouet het kind omstreeks 1522–1523, toen het vier of vijf jaar oud was. De koninklijke status van het model valt af te leiden van de kostbare kleding. In de spleten van de laag uitgesneden goudkleurige wambuis is het witte onderhemdje zichtbaar. De schouderjes zijn bedekt met rode fluwelen mouwen en de zwarte hoed is afgewerkt met eiderdons. Het gezichtje drukt wilskracht en koninklijke waardigheid uit: koningskinderen krijgen nu eenmaal maar weinig tijd om kind te zijn.

Toegeschreven aan Jan van Amstel

(Amsterdam 1490/1510 – Antwerpen 1537/1544)

Heilige Christoffel

KMSKA inv. 849

Dit schilderij beeldt de hele Christoffellegende uit als was het een rederijsoepvoering. Rechts kijkt de heilige naar het wegvlochtende leger van Satan. Links torst hij op zijn schouder het Christuskind dat op een wereldglobe zit. De eerste aardglobe dateert van 1493 en is van de hand van de Neurenbergse handelaar Martin Behaim, die meermaals

in Antwerpen verbleef. Meerdere kooplieden en verzamelaars in de stad aan de Schelde bezaten zulke globes.

Pieter Pourbus (Gouda 1523/24 – Brugge 1584)

Portret van Olivier Nieulant

Gemonogrammeerd en gedateerd P P An° DNI 1573

KMSKA inv. 5074

Dankzij het wapenschild bovenaan rechts kunnen we de geportretteerde identificeren als Olivier van Nieulant, schepen te Brugge, griffier van de vierschaar en raads-pensionaris en griffier van het Land van Waas. Onder de datum vinden we Oliviers' leeftijd: 26 jaar en 10 maanden.

Catharina van Hemessen (Antwerpen 1527/28 – 1560/80)

Portret van een vrouw

Gemonogrammeerd CJgF en CHF
(volgens de museumcatalogus uit 1920)

KMSKA inv. 182

De schilderes Catharina van Hemessen, de tweede dochter van schilder Jan van Hemessen, was hofdame van Maria van Hongarije in Brussel. Catharina maakte voornamelijk religieuze voorstellingen en vrouwenportretten. Dit portret stelt wellicht een hofdame voor, elegant gekleed in zwart keurslijf met rode mouwen. Uit de verzameling van Ertborn.

Hans Bol (Mechelen 1534 – Amsterdam 1593)

Panoramisch gezicht op Antwerpen en zijn haven

Signeerd HBOL en gedateerd 1583

Rockxhuis inv. 2003.1

Hans Bol behoorde tot de Mechelse school van landschap-schilders. In 1572 vluchtte hij uit Mechelen, dat door de Spanjaarden belegerd werd, naar Antwerpen. Maar toen ook Antwerpen in 1584 in de greep van de Spaanse troepen kwam, week Bol uit naar de Noordelijke Nederlanden. Hij is er in Amsterdam overleden.

Dit prachtige stadsprofiel van Antwerpen wordt gedomineerd door de spits van de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal en de verdwenen kerktoren van de Sint-Michielsabdij. Tussen die twee gebouwen prijkt de toren van de Sint-Andrieskerk. Links in het stadsbeeld vangen we nog een glimp op van de later gesloopte Sint-Walburgiskerk, die wat verscholen ligt achter het Steen. Deze miniatuur dateert van net voor de Spaanse inval. Niets verraad het komende onheil voor Antwerpen: er is nog vlot scheepsverkeer en een drukke bedrijvigheid op de Schelde.

Lucas van Valckenborch

(Leuven of Mechelen ca. 1535 – Frankfurt am Main 1597)

*Rivierlandschap met varkenshoeders en hoogovens
(Hoei gezien vanuit Ahin)*

KMSKA inv. 30

Lucas van Valckenborch behoorde tot een familie waarvan drie generaties als schilders actief waren. Hij was werkzaam in Luik, Aken, Antwerpen, Brussel, Linz en Frankfurt. Van Valckenborch had calvinistische sympathieën en hoopte door het reizen te ontsnappen aan vervolging. Hij was hofschilder van aartshertog Matthias, die korte tijd gouverneur-generaal van de Spaanse Nederlanden was (1578-81). Dit schilderij beeldt de Maasvallei af met op de achtergrond de stad Hoei, die men kan herkennen aan de collegiale kerk, de Naamse poort en het kasteel. Rechts getuigt een hoogoven van de lange traditie van metallurgie in de streek. Op de voorgrond werpt een herder met een stok eikels uit een eik om zijn varkens te voederen.

Jeremias van Winghe

(Brussel 1578 – Frankfurt am Main 1645)

Stilleven

Privéverzameling, in langdurig bruikleen
aan KMSKA, inv. IB 07.005

In navolging van zijn vader Joos maakte Jeremias van Winghe aanvankelijk pentekeningen. Dan ging hij in de leer bij de schilder Frans Badens in Amsterdam. Hij ver-

bleef enkele jaren in Italië, alvorens zich als portretschilder te vestigen in Frankfurt. In 1616 huwde hij de dochter van een juwelier en werd hij een handelaar in edelstenen en sierraden. In 1640 keerde hij terug naar het schildersvak. Van zijn hand zijn enkele portretten bekend, marktstukken en stillevens.

Osias Beert I (Antwerpen ca. 1580 – 1624)

Stillevens met drie wijnglazen in een nis

Privéverzameling, in langdurig bruikleen
aan KMSKA, inv. IB 07.001

De bloemen- en vruchtenschilder Osias Beert I signeerde zijn werken zelden. Ze zijn echter goed herkenbaar door een heldere en descriptieve penseelvoering. Harde lichtreflecties doen de pronkglazen in dit charmante stilleven fonkelen als juwelen. Samen met Clara Peeters behoort Beert tot de pioniers van het Vlaamse stilleven.

Clara Peeters (Antwerpen? 1580/89 – ca. 1640)

Stillevens met vis

Ca. 1620

Tweemaal gesigneerd CLARA P.

KMSKA inv. 834

Nadat de kunstenares de eerste signatuur had aangebracht, zou ze de tafel hebben verlaagd, waardoor die handtekening grotendeels verdween. Centraal in dit delicate stilleven ziet men een karper en een snoek in een terracotta vergiet. Rechts daarvan liggen gerookte vissen, garnalen en oesters en links enkele rivierkreeftjes. Er is weinig geweten over het leven van Clara Peeters. Wellicht is zij opgeleid door Osias Beert I. Van haar hand zijn stillevens bekend uit de periode van 1607 tot 1621.

DOORGANG 2

“Inventaris van allen de meuble ende ruerende
haeffelycke goederen, pampieren, rentbrieven,
stukken ende munimenten, conste van schilderyen ende anderssints,
bevonden ten sterffhuysse van wylen heer Nikolaas Rockox,
ridder oudt borgemeester was deser stadt Antwerpen,
die op den twelfsten december vanden jegenwoordigen jaere
sesthienhondert viertich deser weerelt is overleden.”

Kort na Nicolaas Rockox' dood werd een inventaris van zijn sterfhuis opge-
maakt. Zijn volledige inboedel werd beschreven in een document dat ons
vandaag nog altijd informeert over de leefwijze van een zeventiende-eeuwse
patriciër als Rockox.

Antoine Steenwinkel
(Zuidelijke Nederlanden ? – Kopenhagen 1688)
Vanitasportret van de schilder
KMSKA inv. 5025

Het Deense opschrift *Steenwinkel og hústrú* ('Steenwinkel en zijn vrouw') en *Ipse pinxit* zijn over het craquelé geschilderd en dus van latere datum. De spiegel, die een man met een breedgerande hoed weerspiegelt, wordt niet vastgehouden door een vrouw, maar door een jongeman. Voor de spiegel staan en liggen op een kast diverse vanitas-symbolen: een zandloper, boeken en een schedel. De voorgrond wordt ingenomen door een mysterieuze open lade. Steenwinkel creëert hier een merkwaardige optische illusie, waarvan de betekenis voor verschillende interpretaties vatbaar is.

**Navolger van Adriaen Brouwer
(Oudenaarde ca. 1605 – Antwerpen 1638)**

Een sjouwer

KMSKA inv. 897

Het hoge, zakachtige hoofddeksel, dat tot op de schouders kan afhangen, laat vermoeden dat de afgebeelde figuur een kruier of drager is. De elegante pose van de benen en de aristocratische houding met de arm in de zij staat in schril contrast met de licht benevelde blik van deze havenarbeider.

Joos van Cleve (? – Antwerpen 1540/41)

Het kind Jezus en Sint-Jan

Ca. 1525/30

Antwerpen, privéverzameling

Joos van Cleve was in het begin van de 16e eeuw een van de belangrijkste kunstenaars in Antwerpen. De compositie van dit werk is geïnspireerd op een werk van Leonardo Da Vinci, dat verloren ging maar bekend is door talrijke kopieën. Vermoedelijk gaat dit schilderij terug op de kopie van Marco d'Oggiono, een navolger van Da Vinci (Hampton Court, Londen). Het schilderij is een hoogstandje op het vlak van kleurinvulling, concept en perspectief. Het getuigt van de invloed van de vijftiende-eeuwse schilders Jan van Eyck en de Meester van Flémalle en van van Cleves tijdgenoten Quinten Massijs I en Jan Gossaert. Het vertoont ook Italiaanse invloeden, zoals de triomfboog waaronder de twee kinderen zitten en de door Da Vinci ontwikkelde sfumato-techniek.

KAMER 4

Tgroot Salet

De barokke kunstkamer

In 1603 kocht Rockox zijn woning aan de Keizerstraat. Ze bestond uit twee panden, met achterin een kleine stadstuin. Rockox liet de woning verbouwen in Vlaamse renaissancestijl en voegde er een kunstkamer en een studeerruimte bij. De kunstkamer loopt parallel met de overdekte colonnade en sluit de renaissancebinnentuin helemaal in. In zijn kunstkamer trekt de renaissance-schouw onmiddellijk de aandacht. Dit is de enige originele schouw in het Rockoxhuis.

In 1608 keerde Rubens uit Italië terug. Hij verbleef er bijna acht jaar en verdiepte er zich in de kunst en geschiedenis van de Romeinse oudheid en de realisaties van de Italiaanse meesters. Hij bestudeerde er onder meer de Venetiaanse school met Titiaan, Veronese en Tintoretto. Zijn kunst werd gevoed door de beeldhouwkunst van de klassieke oudheid, door Michelangelo en Caravaggio. Rubens gaf op die manier gestalte aan de barokkunst in Noord-Europa. Met Jacques Jordaens en Anthony van Dyck in het kielzog zorgde hij ervoor dat de barok voor Antwerpen een kwaliteitslabel werd. Rubens werd hofschilder van de aartshertogen Albrecht en Isabella, maar mocht die taak vanuit Antwerpen waarnemen. Eén van zijn belangrijkste opdrachtgevers na zijn terugkeer uit Italië was Nicolaas Rockox. Hij gaf Rubens belangrijke opdrachten voor het Antwerpse stadhuis, voor de kathedraal, voor de Sint-Carolus Borromeüskerk, voor de Minderbroederskerk en voor zijn eigen woning in de Keizerstraat.

Nicolaas Rockox, een befaamd kunstverzamelaar

Uit de boedelbeschrijving van zijn sterfhuis kunnen we aflezen dat Rockox 82 schilderijen rijk was. Een verzameling waarin de belangrijkste schilders vertegenwoordigd waren: eigentijdse kunstenaars, zoals Rubens, van Dyck en Francken, vertegenwoordigers van de Bruegheldynastie en vele anderen. Een patriciër bezat rond 1630 gemiddeld vijftien schilderijen. Een ander paradepaardje uit zijn kunstverzameling was zijn collectie munten, meer dan elfhonderd stuks, Griekse en Romeinse exemplaren van de vijfde eeuw voor Christus tot de tweede eeuw na Christus. Hij hield er een eigenhandig geschreven catalogus van bij. **Troniën** of beeldhouwwerken sierden eveneens zijn woning en behoorden tot de oudheidkundige voorwerpen, waarvan Rockox ook een inventaris bijhield. Daarin noemde hij negentien bustes, staatsmannen, redenaars, mythologische figuren, ... In Rockox' huis zijn na zijn dood ook tweehonderdendrie boeken gevonden. Uit het archief van het museum Plantin-Moretus weten we dat hij daar alleen al over een periode van eenendertig jaar honderdtweeënzestig boeken kocht, vaak de bestsellers van zijn tijd, zoals een aantal schitterende botanische uitgaven, bekende historische boeken, maar ook religieuze werken.

Peter Paul Rubens (Siegen 1577 – Antwerpen 1640)

Venus frigida

Gesigneerd en gedateerd op een steen, links van

Amor: P.P. Rubens F. 1614

KMSKA inv. 709

(van september 2014 tot april 2015 in Brussel, Bozar
en Londen, Royal Academy)

Rubens beeldt hier een antiek spreekwoord uit van de Romeinse toneelauteur Terentius: *'Zonder Ceres en Bacchus bevriest Venus'*. Met andere woorden: *'Honger en dorst doen de liefde verkillen'*. Voor de bevroren godin liet de schilder zich inspireren door een Romeins marmeren beeld dat hij tijdens zijn verblijf in Rome in het Palazzo Farnese had bewonderd. Het oorspronkelijke formaat van het schilderij was kleiner en rechtopstaand (121 x 95 cm). De vergroting met het landschap is wellicht pas tot stand gekomen na de dood van de kunstenaar. In de late zeventiende eeuw behoorde het werk toe aan J.A.N. Peytier de Merchten, schepen van Antwerpen (°1706).

Jacques Jordaens (Antwerpen 1593 – 1678)

Zoals de ouden zongen, zo piepen de jongen

Gesigneerd en gedateerd J. JORDE. FECIT 1638

KMSKA inv. 677

(van september 2014 tot april 2015,
ter vervanging van *Venus Frigida*)

In dit jolige huistaferaal zingen de grootouders uit een liedboek, terwijl vader krachtig op een doedelzak blaast. Ook de kleintjes doen hun best. De baby op moeders schoot blaast op het fluitje van zijn rammelaar en grote broer bespeelt een blokfluit. Bovenaan in de cartouche leest men het spreekwoord uit het embleemboek *Spiegel van den ouden en nieuwen tijd* van Jacob Cats (1632): de jongeren volgen de ouderen na. De oude man is waarschijnlijk Adam van Noort, leermeester en schoonvader van Jordaens. De doedelzakspeler is mogelijk Jordaens zelf.

Anthony van Dyck (Antwerpen 1599 – Blackfriars 1641)

Bewening van Christus

KMSKA inv. 404

Dit doek werd in 1635 geschilderd in opdracht van de Italiaanse abt Cesare Alessandro Scaglia, graaf van Verrua. Scaglia vervulde niet alleen verscheidene diplomatieke zendingen, maar was ook zakenman en kunsthandelaar. Als ambassadeur in Londen diende hij de belangen van de Spaanse koning Filips IV. In 1639 kwam de zwaar zieke Scaglia naar Antwerpen om er zijn laatste jaren in het minderbroedersklooster door te brengen. Anthony van Dyck kreeg de opdracht een bewening van Christus te schilderen, die boven Scaglia's graf moest komen te hangen. De abt bezat maar liefst zeven schilderijen van van Dyck en werd meermaals door hem geportretteerd.

Jacques Jordaens (Antwerpen 1593 – 1678)

Meleager en Atalante

KMSKA inv. 844

In de Ilias van Homerus lezen we dat de godin Diana een enorm everzwijn naar Caledonië stuurt omdat de koning van dat land heeft nagelaten haar een offer te brengen. Men tracht het dier op te jagen en te doden. De strijd- lustige Atalante weet het everzwijn te verwonden. Haar geliefde, de koningszoon Meleager geeft de doodsteek. Hij schenkt haar de kop van het dier. De jaloerse ooms van Meleager willen haar evenwel de jachttrofee ontfutselen. Jordaens beeldt het moment uit waarop de verontwaardigde Meleager zijn zwaard trekt. In het verhaal vermoordt hij daarop zijn ooms en wordt hij vervolgens door zijn moeder vervloekt. Hij zal een gruwelijke dood sterven.

Jacques Jordaens (Antwerpen 1593 – 1678)

De opvoeding van Jupiter

Rockoxhuis inv. 77.20

Naast talrijke schilderijen – zowel mythologische als religieuze – en ontwerpen voor wandtapijten heeft Jordaens een oeuvre van meer dan vierhonderd tekeningen nagelaten. Jordaens heeft dit werkje vermoedelijk rond 1645 geschilderd.

Jupiter of Zeus (zoals hij heet in de Griekse mythologie) was de zoon van Cronus en Rhea. Cronus verslond bij de geboorte zijn eigen kinderen, maar Rhea wist Zeus op tijd te redden door hem te verbergen op Kreta, waar hij door nimfen werd opgevoed. De geit Amalthea, die rechts bovenaan afgebeeld staat, zoogde Zeus. Zeus wordt hier met een lier afgebeeld. De lier werd vermoedelijk vanuit Klein-Azië in Griekenland ingevoerd. De lier en de verwante kithara, die groter en solider is, werden vooral gebruikt als begeleiding bij het zingen of voordragen van poëzie.

Peter Paul Rubens (Siegen 1577 – Antwerpen 1640)

Epitaf van Nicolaas Rockox en zijn vrouw Adriana Perez

KMSKA inv. 307-311

Rubens schilderde dit drieluik voor Rockox (1560–1640) en zijn vrouw Adriana Perez (1568–1619) omstreeks 1613/15. Beide echtgenoten staan op de zijluiken afgebeeld. Op de rugzijde van de luiken werden de blazoenen van het echtpaar geschilderd. De voorstelling op het middenpaneel wordt doorgaans omschreven als *Het Ongeloof van Thomas*, maar wellicht is het onderwerp ruimer opgevat en wordt het geloof in de verrezen Christus afgebeeld. Het drieluik hing in Rockox' grafkapel, de Immaculatiekapel, achter het hoogkoor van de Antwerpse Minderbroederskerk. Het nabijgelegen Rockoxhuis is dus een voor de hand liggende plaats om dit meesterwerk tijdens de sluiting van het KMSKA te tonen.

17e-eeuwse wijnkoeler

Rockoxhuis inv. 7764

Deze wijnkoeler uit geslagen roodkoper werd gevuld met ijs. Alleen welgestelden konden zich in de zomer ijs anschaffen dat in de winter opgeslagen werd in speciaal daartoe uitgeruste ijskelders. Zo werd de wijnkoeler een symbool van welstand.

Cornelis de Vos (Hulst 1584 – Antwerpen 1651)

Portret van Abraham Grapheus

Gesigneerd en gedateerd C. DE Vos, F. Anno 1620

KMSKA inv. 104

Abraham de Graef of Grapheus maakte zich verdienstelijk als 'knaep' van het Antwerpse Sint-Lucasgilde. Maerten de Vos, Jacques Jordaens en Anthony van Dyck vereeuwigden zijn verweerde gezicht in meerdere tronies. In dit bijzondere portret wordt hij als oudere man afgebeeld, behangen met een breuk, een reeks zilveren borstplaten, waarop symbolen van het gilde prijken. De kelk in Grapheus' hand is wellicht de beker die vooraanstaande families in 1549 aan het gilde schonken. De kelk rechts op de tafel – bekroond door *Pictura*, de personificatie van de schilderkunst – werd in 1612 ontworpen door Sebastiaan Vrancx. Het edelsmeedwerk heeft de Franse revolutie niet overleefd.

Anthony van Dyck (Antwerpen 1599 – Blackfriars 1641)

Portret van Marten Pepijn

Opschrift: ME PICTOREM, PICTOR PINXIT D. ANT. VAN DYCK
EQVES ILLVSTRIS en A° D. 1632 / AET. ME LVIII.

KMSKA inv. 793

De Antwerpse schilder Marten Pepijn (1575–1643) was een van de Antwerpse Romanisten. Deze schilders werkten in een wat droge, klassieke stijl en werden al snel door Rubens en zijn medewerkers overschaduwd. Van Dyck schilderde het portret in zijn tweede Antwerpse periode (1627–1632), waarin hij een erg atmosferische en geraffineerde stijl hanteerde. Dat moet in januari of februari 1632 zijn gebeurd, want volgens een brief verbleef de kunstenaar al op 13 maart van dat jaar in Londen.

Peter Paul Rubens (Siegen 1577 – Antwerpen 1640)

Portret van Gaspard Gevartius

Ca. 1628

KMSKA inv. 706

Jan Gaspard Gevaerts of Gevartius (1593–1666) kijkt ons aan vanuit zijn werkkamer. Het model studeerde rechten in Leuven en werd bekend als filoloog, Neolatijs dichter en historiograaf. Verder schreef hij onder meer een onuitgegeven commentaar over de Romeinse keizer en filosoof Marcus Aurelius, waarvan een buste op zijn bureau prijkt. Van 1621 tot 1662 bekleedde Gevartius het ambt van Antwerps stadsgriffier. In die positie was hij verantwoordelijk voor de organisatie van officiële plechtigheden zoals de Blijde Intrede van Kardinaal-Infant Ferdinand in 1635 en stond hij in nauw contact met zijn vriend Rubens. Hij zou overigens ook de klassieke opleiding van Rubens' oudste zoon Albert voor zijn rekening nemen en het Latijnse epitaafschrift bedenken voor het graf van de kunstenaar in de Sint-Jacobskerk.

Willem Key (Breda ca. 1515 – Antwerpen 1568)

Portret van een dame

Rockoxhuis inv. 78.1

Key wist als geen andere kunstenaar de renaissanceportretten een waardige uitstraling te geven.

Hier staan we oog in oog met een voorname dame, gekleed volgens de Spaanse mode. Ze straalt een zelfbewuste trots uit, lijkt ondoordringelijk en dwingt respect af, eigenschappen die geassocieerd worden met het renaissance-individue van halfweg de zestiende eeuw. Hoewel we de identiteit van deze dame niet kennen, kunnen we uit haar imponerende verschijning en haar stijlvolle kledij afleiden dat ze tot de goeude burgerij behoorde.

Joos de Momper II (Antwerpen 1564 – 1635)

De reis van Tobias

Rockoxhuis inv. 77.130

Vermoedelijk is de Momper, nadat hij in Antwerpen in 1581 het vrijmeesterschap verworven had, naar Italië getrokken. Hij moet ten laatste in 1590 terug geweest zijn. Zijn tocht over de Alpen heeft hem geïnspireerd en na 1600 zien we in de landschappen van de Momper vaak rotsformaties, grotten en bergen opduiken. Die periode is de productiefste, maar brengt nog weinig vernieuwing. Hoewel de landschappen van na 1600 de toeschouwer blijven bekoren, zijn het telkens variaties op hetzelfde thema. De Momper signeerde of dateerde zijn werken zelden. De studie van zijn kunst is dus gebaseerd op stijlvergelijking en kennerschap. Het landschap dient hier als decor voor de Bijbelse reis van Tobias.

**Mattheus Adolfsz. Molanus
(Frankenthal 1590/95 – Middelburg 1645)**

Doop van de Moorse Kamerheer

KMSKA inv. 933

Ook hier diende het landschap als achtergrond voor een Bijbels tafereel.

Roelant Savery (Kortrijk 1576 – Utrecht 1639)

Dierentuin

Rockoxhuis inv. 77.39

Keizer Rudolf II, voor wie Savery in Praag werkte, bezat een dierentuin en legde een verzameling aan van bijzondere stenen, schelpen, opgezette insecten en andere exotische *raria*. Savery werd als landschapsschilder naar Praag uitgenodigd omdat hij bij de traditie van Pieter Brueghel de Oude aanleunde. Dit bijzondere schilderij van hem toont diverse wilde dieren. Sterke dieren, zoals leeuwen en luipaarden, die de zwakkere, zoals eenden en herten, opeten.

Frans Francken II (Antwerpen 1581 – 1642)

Aanbidding van het gouden kalf

Rockoxhuis inv. 77.93

Frans Francken II behoorde tot een kunstenaarsgeslacht dat tal van schilders heeft voortgebracht. Hij legde zich toe op het schilderen van kunstkamers. Daarnaast heeft hij vooral religieuze schilderijen gemaakt, zoals deze *Aanbidding van het gouden kalf*.

Op de voorgrond leggen de Israëlieten hun zilveren juwelen en vaatwerk aan de voeten van Aaron. Verder dansen ze rond de zuil met het gouden kalf. Bovenaan links daalt Mozes van de Sinaïberg af, in het gezelschap van Jozua. Ontgoocheld verbrijzelt hij de Tafelen van de Wet.

Hans Bol (Mechelen 1534 – Amsterdam 1593)

Vlaamse kermis

Rockoxhuis inv. 77.103

Bol schilderde naast landschappen ook Bijbelse en mythologische taferelen en genrestukken in een renaissancetraditie. Zijn werk was beïnvloed door dat van Pieter Brueghel de Oude en toont verwantschap met Jacob Grimmer en Joachim Patinir. De kermis was het feest van de patroonheilige van een parochie. Elke burger nam eraan deel. Het overgrote deel van de massa die hier is afgebeeld, zijn

hardwerkende boeren. Ze amuseren zich, dansen en zingen. De rijke burgers en de adellijken pronken in hun dure gewaden en distantiëren zich van het gepeupel. Hoewel er in die tijd bijna evenveel vrije dagen en snipperdagen waren als vandaag (op zondag werd er niet gewerkt en er waren dertig tot veertig heiligendagen waarop evenmin werd gewerkt), werd de vrije tijd voor een groot deel opgeslorpt door religieuze aangelegenheden.

Jerôme Duquesnoy II (Brussel 1602 – Gent 1654)

Cimon en Pero ('Caritas Romana')

KMSKA inv. 703

Duquesnoy was een barok beeldhouwer en architect. Deze marmeren sculptuur beeldt een populaire Romeinse legende uit. Cimon zit in de gevangenis en is gedoemd de hongerdood te sterven. Zijn dochter Pero komt hem bezoeken en laat hem aan haar moederborst drinken. Dankzij de melk van zijn dochter vindt de oude man opnieuw levenskracht. De stadsmagistraat, die het verhaal te horen krijgt, besluit daarop Cimon vrij te laten. Al gauw wordt Pero het symbool van de liefdevolle toewijding van een kind voor zijn ouder. In 1654 werd Duquesnoy betrappt op sodomie met twee jonge assistenten die met hem werkten aan het mausoleum van bisschop Antoine Triest en vervolgens op de Gentse Korenmarkt gewurgd en verbrand.

Toegeschreven aan Artus Quellinus I

(Antwerpen 1609 – 1668)

Aeneas draagt zijn vader Anchises weg uit het brandende Troje

KMSKA inv. 5126

Quellinus was één van de belangrijkste beeldhouwers uit de zeventiende eeuw, die in Rome beïnvloed werd door Duquesnoy en in Antwerpen door Rubens. De omzwervingen van Aeneas – halfgod en leider van de Trojanen – worden omstandig beschreven in de *Ilias* van Homeros en de *Aeneis* van Vergilius. Aeneas vluchtte met zijn oude vader

Anchises op de rug weg uit het brandende Troje om elders een nieuw leven op te bouwen. Hij belandde uiteindelijk in Latium, waar zijn nakomelingen Romulus en Remus de fundamenten van een nieuwe stad zouden leggen: Rome.

**Toegeschreven aan Michiel Coignet
(Antwerpen 1618 – ca. 1663)**

*Kunstkabinet met verhalen
uit de metamorfosen van Ovidius*

Rockoxhuis inv. 77.144

Kunstkabinetten of curiosakasten dienden om kleinoden in op te bergen, juwelen, brieven, munten, ... Ze ontbraken doorgaans niet in de boedelbeschrijving van een rijke patriciër. Dit exemplaar is versierd met schilderijtjes die taferelen uit de Metamorfofen van de Romeinse dichter Ovidius voorstellen, zoals op het linkerluik, het verhaal van *Meleager en Atalante* en op het rechterluik *Het offer van Ifigeneia*.

**Toegeschreven aan Frans Francken II
(Antwerpen 1581 – 1642)**

Kunstkast met taferelen uit Genesis

Amsterdam, Rijksmuseum inv. NM 4789

In navolging van hun collega's uit Augsburg vervaardigden meubelmakers in Antwerpen pronk-kunstkasten. Dat gebeurde al van in de zestiende eeuw. De Duitse meubels waren volledig in ebbenhout en andere kostbare houtsoorten uitgevoerd. Bij de Antwerpse kasten daarentegen werden de deuren en laatjes versierd met schilderijtjes of borduurwerk. In Antwerpen werkten tientallen kabinet-schilders voor grote kunsthandelaars als Forchondt.

Vlaamse bolpoottafel

Eerste kwart zeventiende eeuw

Rockoxhuis inv. 77.27

Op deze tafel zijn zeventiende-eeuwse rariora uitgesteld:

Frederik Hildebrand (zestiende eeuw)
*Pronkbeker in vermeil
met mythologische taferelen in cartouches*
Rockoxhuis inv. 77.57

**Toegeschreven aan Rombout de Raisier
(Antwerpen ca. 1573 – voor 1638)**
Van Nispenschaal
1615
Rockoxhuis inv. 2007.1

De Van Nispenschaal is een tazza, oorspronkelijk een drinkbeker, maar hier als een pronkbeker ontworpen voor Balthasar Van Nispen, de provoost van de Munt van Brabant. Wellicht heeft Van Nispen de tazza zelf laten vervaardigen om het bezoek van de aartshertogen Albrecht en Isabella te vereeuwigen. Een andere mogelijkheid is dat de munters de tazza aan Van Nispen geschonken hebben naar aanleiding van zijn huwelijk in 1621.

De schaal is een sterk staaltje van zilverdrijfwerk en toont ons het interieur van een muntatelier waar op de voorgrond munters aan het werk zijn. In het midden van de schaal staat Balthasar Van Nispen. Hij reikt de aartshertogen Albrecht en Isabella vermoedelijk een penning aan. Bovenaan het tafereel zijn twee engeltjes te zien met het gekroonde wapenschild van Spanje. Een banderol in het Spaans draagt als opschrift: 'Ik vertrouw u de rechtspraak toe om die wel uit te voeren.' Uit de bijbehorende gegraveerde tekst weten we dat die ontmoeting plaatsvond op 26-08-1615. Op de voet zijn de wapenschilden van Balthasar Van Nispen, van zijn echtgenote en van de Munt van Antwerpen afgebeeld, evenals emblemen die herinneren aan het munterambacht. Op de stam herkennen we het wapenschild van Brabant.

Jan Gaspard Gevartius (Antwerpen 1593 – 1666)

Pompa Introitus

Antwerpen, Johannes Meursius, 1642

Rockoxhuis inv. 2008.1

Dit boek verwoordt en verbeeldt de Blijde Intrede van Kardinaal-Infant Ferdinand in 1635 in 43 geëtste platen, waarvan de meeste van de hand van Theodoor van Thulden naar ontwerpen van Peter Paul Rubens. Kardinaal-Infant Ferdinand was kardinaal en aartsbisschop van Toledo en de broer van de Spaanse koning Philips IV, die hem als opvolger voor de in 1633 overleden aartsertogin Isabella aanduidde. Om de nieuwe landvoogd Antwerpen van zijn beste kant te laten zien, bereidde de stad onder leiding van schepenen Nicolaas Rockox, stadssecretaris Jan Gaspard Gevartius en Peter Paul Rubens indrukwekkende stadsversieringen voor. De stadskas kon de hele operatie, die op 36 000 gulden geschat werd, niet financieren en Rockox leende de stad 8 000 gulden. Verder werden ook de bieraccijnzen opgetrokken om de grootse festiviteiten te kunnen betalen.

Juwelenkistje met gegraveerde zilverfolie

Antwerpen, tweede helft zeventiende eeuw

Rockoxhuis inv. 77.126

Twaalf plaatjes in zilverfolie vertellen de geschiedenis van Abraham en Jozef. De meeste afbeeldingen zijn gebaseerd op tekeningen van Hans Hanssen (1605 – na 1630) en Christoffel van Sichem II (Basel 1571/91–1658). Op de binnenzijde van het deksel is de *Allegorie van het Geloof en de Hoop* te zien, naar gravures van Jacob Matham (Haarlem 1571–1631).

Marten Rijckaert (Antwerpen 1587 – 1631)

Landschap

KMSKA inv. 974

Rijckaert is in Antwerpen geboren en opgegroeid. Net zoals Rubens was hij een leerling van Tobias Verhaecht. Hij is naar Italië afgereisd en in 1611 werd hij lid van het Antwerpse Sint-Lucasgilde. Zijn schilderijen zijn beïnvloed door de Italiaanse landschapsschilderkunst. Ze vallen op door rotsachtige woudlandschappen, waarin vaak water-vallen, ruïnes en andere opvallende architectuur schuilgaan. Zijn werk sluit aan bij de schilderkunst van Joos de Momper II.

Adriaen Thomasz. Key (Antwerpen 1534/54 – na 1589)

Laatste Avondmaal

KMSKA inv. 230-231

Dit *Laatste Avondmaal* is geschilderd op de achterkant van twee zijluiken van een triptiek, waarvan het middenpaneel verloren ging. Key schilderde het werk in 1574 in opdracht van koopman Gillis de Smidt en zijn vrouw, Maria de Deckere. Het jaar daarop plaatste men het stuk op het hoofdaltaar van de Antwerpse Minderbroederskerk, maar nog geen drie jaar later werd het onder druk van de calvinisten weer verwijderd. Na de herovering van de stad door de katholieken in 1585 nam het altaarstuk zijn oorspronkelijke plaats weer in. In 1619 verving men het door *De Lanssteek* van Rubens, een schilderij dat werd betaald door Nicolaas Rockox. Die link rechtvaardigt de selectie van het *Laatste Avondmaal* in deze presentatie. Altaarstukken van deze afmetingen vinden we niet in patriciërswo-ningen terug.

Jan Brueghel I (Brussel 1568 – Antwerpen 1625)

Aanbidding door de koningen

Gesigneerd en gedateerd BRUEGHEL 1600

KMSKA inv. 922

De drie koningen uit het oosten en hun bijzonder talrijke gevolg bezoeken het pasgeboren kind Jezus in een bouwvallige hoeve in Betlehem. De zin voor detail in dit schilderijtje op koper is werkelijk verbluffend. Twee jaar eerder schilderde Jan Brueghel I twee vergelijkbare aanbiddingen op een iets groter formaat: een eerste met gouache op perkament (Londen, National Gallery) en een tweede in olieverf op koper (Wenen, Kunsthistorisches Museum).

Jan Brueghel I (Brussel 1568 – Antwerpen 1625)

Reizigers onderweg

Gemonogrammeerd

Rockoxhuis inv. 77.118

Dit schilderij getuigt van het technische schilderstalent dat Jan Brueghel I bezat. Hij is een belangrijke schakel in de geschiedenis van de landschapsschilderkunst. Dit werkje moet rond 1610 geschilderd zijn en toont ons een erg verfijnde manier om het perspectivische vergezicht ten top te drijven. Hij gebruikt daarvoor twee kleurzones, een bruine gevolgd door een blauwe. Hij beeldt een aantal van zijn figuren met de rug naar de toeschouwer af en laat hen stappen in de richting van een dorp in de verte. Dat versterkt de indruk van diepte nog.

Peter Paul Rubens (Siegen 1577 – Antwerpen 1640)

Maria in aanbidding voor het slapende Jezuskind

Rockoxhuis inv. 77.2

Dit schilderijtje, omstreeks 1616 geschilderd, refereert aan het huwelijksgeluk van Rubens. Zoals vaak herkennen we in de religieuze schilderijen van Rubens zijn onmiddellijke familieleden. Voor dit mooie tafereeltje heeft vermoedelijk Isabella Brant, de eerste echtgenote van Rubens, mo-

del gestaan. In het kindje Jezus herkennen we de gelaats-trekken van Nicolaas, hun tweede zoontje.

**Daniël Seghers (Antwerpen 1590 – 1661)
en Cornelis Schut I (Antwerpen 1597 – 1655)**

Madonna in een bloemenkrans

KMSKA inv. 330

De formule van een madonna in een bloemenkrans werd in de Vlaamse schilderkunst geïntroduceerd door Jan Brueghel I en Peter Paul Rubens. Na Brueghel was de jezuïet Seghers ongetwijfeld de belangrijkste bloemenschilder in de Zuidelijke Nederlanden. De pater-kunstenaar hield een geschreven lijst bij van 239 eigenhandig geschilderde stukken. Daarvan werden er verschillende besteld als diplomatieke geschenken. Het hier getoonde schilderij realiseerde Seghers in samenwerking met de historieschilder Schut, die vooral bekend is van grootschalige, weelderige composities.

Morpho menelaus

Vlinders en andere naturalia waren gegeerde objecten voor rijke patriciërs. Ze refereren aan verre reizen en sieren ook geschilderde kunstkabinetten. Deze morpho's werden erg aantrekkelijk gevonden vanwege de mooie, diepblauwe structuurkleur, die afhankelijk van de waarnemingshoek verandert.

KAMER 5

De camer achter Tgroot Salet

Studeervertrek

Bij de kunstkamer hoorde in Rockox' tijd een studeerruimte, een studiolo, waar naast schilderijen ook plaats was voor curiosa en kleinere voorwerpen, studieobjecten. Hier nam de patriciër zijn tijd voor studie en contemplatie. Naast twintig schilderijen zijn er in deze kamer achter het grote salet, diverse soorten schelpen in de sterfhuisinboedel genoteerd, tien marmeren bustes, vijf gipsen bustes en een paar beelden van ebbenhout, ivoor en marmer. Verder bevond zich in deze ruimte ook een prentenmap met portretten en landschappen, zonder verdere specificatie. De schelpen waren zuiderse curiosa. De namen op de bustes hielpen Rockox om de Romeinse geschiedenis een gezicht te geven en de gipsen afgietsels van de verzameling marmeren bustes die hij vermoedelijk bezat, waren handig om mee te nemen naar zijn vrienden-verzamelaars. In de prentenmappen waren **conterfeytsels** of portretten opgenomen, misschien wel een aantal mooi gegraveerde bekende tijdgenoten van Rockox uit de reeks **Iconografie** van Anthony van Dyck. Op de eerste verdieping had Rockox nog een tweede studeerruimte, zijn **comptoir**. Hier verzamelde hij zijn munten en boeken. Er waren trouwens wel vaker meerdere studeervertrekken in een woning.

Kunstkabinet

Italië?, midden zeventiende eeuw
Rockoxhuis inv. 77.181

Kunstkabinetten werden vervaardigd om allerlei kleinden in op te bergen, juwelen, muntcollecties, briefwisseling, ... en kunnen symbool staan voor de vele curiosa van een patriciër. Het front van dit meubel is architecturaal opgebouwd in trompe-l'oeil. Achter de deurtjes zitten laden verscholen, achter één van die laden is zelfs nog een tweede, verscholen lade aanwezig.

**Joos de Momper II (Antwerpen 1564 – 1635),
Hendrick van Balen I (Antwerpen 1573 – 1632),
Jan Brueghel I (Brussel 1568 – Antwerpen 1625)**

Bezoek van Minerva aan de Muzen
Gesigneerd BALE MOMPER BRVEGHEL
KMSKA inv. 957

Hendrick van Balen I schilderde de figuren, Joos de Momper II bekommerde zich om het landschap en Jan Brueghel I nam de bloemen voor zijn rekening. Op het schilderij zien we hoe de godin Minerva (links) een bezoek brengt aan de Muzen op de berg Helikon, nabij de golf van Korinthe. Rechts ontspringt de Hippocrene, een heilige bron die inspiratie bracht aan eenieder die er zich aan laafde of erin baadde. Volgens de mythe werd zij door de hoeven van het paard Pegasus uit de grond gestampt. Let ook op de prachtig geornamenteerde, laat zeventiende-eeuwse lijst rond het schilderij.

Roelant Savery (Kortrijk 1576 – Utrecht 1639)

Paarden en runderen
Rockoxhuis inv. 77.184

Savery schilderde vooral landschappen in de Vlaamse traditie van Gillis van Coninxloo II, waarin dieren en planten een opvallende plaats innemen, in een mythologische, Bijbelse of moraliserende context. In 1603/04 ging Roelant Savery naar Praag en werd er hofschilder bij keizer Rudolf II, de Habsburgse vorst die veel kunstenaars uitno-

digde om naar zijn hof in Praag te komen. In dit tafereel lijken alle dieren met elkaar in gevecht, zowel op de grond als in de lucht. Maar ook in het dorpje, rechts in de achtergrond geschilderd, zitten mensen elkaar achterna.

Gonzales Coques (Antwerpen 1614/18 – 1684)

De vijf zintuigen: de reuk, de tastzin, de smaak, het gehoor en het gezicht

KMSKA inv. 759-763

Coques is vooral bekend door zijn informele burgerlijke groepsportretten. De invloed van Anthony van Dyck bezorgde hem de bijnaam *kleine van Dyck*. Naar verluidt zouden deze vijf paneeltjes kunstenaarsportretjes zijn. De man die aan een opgerold tabaksblad ruikt, is mogelijk de beeldhouwer Lucas Fayd'herbe (1617–1697). Van de man die zijn pen scherpt, vermoedt men dat het gaat om de portretschilder Pieter Meert (1619–1669) en in de man met een roemer wijn in de hand ziet men een zelfportret van Coques. De bloemenschilder Jan Philip van Thielen (1618–1667) zingt en begeleidt zichzelf op de luit en de man die een beeldje boetseert is mogelijk het portret van Artus Quellinus I (1609–1668).

Frans Francken II (Antwerpen 1581 – 1642)

Het schilderijenkabinet 'van Sebastiaan Leerse'

KMSKA inv. 669

Aanvankelijk dacht men de afgebeelde familie op basis van een familieportret door van Dyck in Kassel te kunnen identificeren als de Antwerpse koopman Sebastiaan Leerse (°1594), zijn tweede vrouw en hun zoontje Jan Baptist. De gelijkenissen zijn echter nogal oppervlakkig. Bovendien bestaat er geen eigentijdse inventaris van Leerses bezittingen die het verband kan aantonen. Op het kunstkamerschilderij heeft Francken schilderijen afgebeeld van of naar Jan Massijs, Pieter Neefs I, Joos de Momper II, Daniël van Heil, Bonaventura Peeters I en van eigen make-lij. Rockox bewaarde in deze ruimte zijn eigen kunstkamer die eveneens geschilderd was door Francken.

Frans Francken II (Antwerpen 1581 – 1642)

Kunstkamer

Gesigneerd F. FRANCK en driemaal(!) gedateerd: 1618 en 1619

KMSKA inv. 816

Op de tafel voor de wand liggen of staan allerlei voorwerpen: een album met een tekening van Frans Floris I, een penning van Henri IV, Griekse en Romeinse munten, schelpen, een doos in lakwerk, een Japans slotje, een haaiantand en een weelderige ruiker bloemen. We herkennen ook een landschapje met een molen van Jan Brueghel I (nu in Dresden) en het zelfportret van miniaturist Simon Bening. Aan de wand hangen landschappen van Bril, Lytens, de Momper en Govaerts en enkele religieuze taferelen, waaronder een madonna in een bloemenkrans van Francken zelf. Rechts slaan mannen met ezelsoren symbolen van kunst en wetenschap aan diggelen. De beeldenstorm lag nog vers in het geheugen.

Peter Paul Rubens (Siegen 1577 – Antwerpen 1640)

De verloren zoon

Ca. 1618, mogelijk herwerkt omstreeks 1630

KMSKA inv. 781

De Bijbelse parabel van de *Verloren Zoon* (Lucas 15, 11–32) verhaalt hoe de jongste van twee zonen zijn erfdeel opeist bij zijn vader. Vervolgens trekt de zoon met het geld naar verre oorden, waar hij alles verbrast. Tenslotte keert hij vol berouw naar zijn vader terug, die hem liefdevol ontvangt. De compositie is een meesterlijke evenwichtsoefening. Rubens heeft echter niet zomaar een Vlaamse boerderij in volle bedrijvigheid geschilderd. Enkele dieren verzinnebeelden ondeugden en alluderen op zondig gedrag. Rubens hield dit meesterwerk bij tot aan zijn dood. Later behoorde het schilderij onder meer toe aan de Antwerpse kunsthandelaar Diego Duarte, aan Pieter van Aertselaer – in wiens collectie het werd gezien door Sir Joshua Reynolds – en aan Sir Thomas Lawrence.

Peter Paul Rubens (Siegen 1577 – Antwerpen 1640)

Christus aan het kruis

1628

Rockoxhuis inv. 77.124

Rubens maakte deze olieverfschets als voorbereiding op een altaarstuk in opdracht van de Sint-Michielskerk in Gent. Maar in 1628 en 1629 verbleef hij achtereenvolgens in Madrid en Londen, waar hij meewerkte aan het op 15 november 1630 gesloten vredesverdrag tussen Spanje en Engeland. Door die diplomatieke missie kon Rubens de opdracht voor Gent niet voltooien. Hij vroeg Anthony van Dyck zijn taak over te nemen en het altaarstuk voor de Sint-Michielskerk te schilderen, waar deze gekruisigde Christus nog altijd te zien is.

Pieter Claesz. Soutman? (Haarlem 1593/1601 – 1657)

De vier evangelisten

Privéverzameling

Deze olieverfschets leunt sterk aan bij de ontwerpen van Rubens. Niet verwonderlijk dus dat dit werkje voorheen aan de meester zelf werd toegeschreven. Het is niet uitgesloten dat we hier te maken hebben met een studie van Pieter Claesz. Soutman, een schilder over wiens activiteiten in het Rubensatelier nog maar weinig is geweten. Een gelijkaardige gesigeneerde en 1615 gedateerde compositie bevindt zich in het Nationalmuseum in Stockholm.

Jan Brueghel I (Brussel 1568 – Antwerpen 1625)

Bezoek aan de hoeve

KMSKA inv. 645

Een burgerlijk uitgedost paar, vergezeld van een meid, is op bezoek in een hoeve. Een boerenfamilie zit in een vertrek bijeen. Een klein kind hoopt op een aalmoes van de rijke gasten. Dicht bij het vuur wordt een boreling gebakerd. Zoals het past bij een kraamvisite wordt de vader van de pasgeborene een suikerbrood aangeboden. Op de bankleuning zijn prenten vastgeprikt, waaronder een

calvarie. Achteraan hangt een kooi met een ekster. Deze mooi uitgewerkte grisaille gaat wellicht terug op een in-middels verloren gegane compositie van Pieter Brueghel I.

Jacques Jordaens (Antwerpen 1593 – 1678)
Twee vrouwenkoppen en torso van een krijger
KMSKA inv. 819

Jordaens schilderde deze studie omstreeks 1620/23. Hij gebruikte de torso van de man links voor een krijger in een ontwerp voor het wandtapijt *Alexander in de slag bij Ixus*. De twee vrouwenkoppen komen in spiegelbeeld voor op *De hulde aan Ceres* in het Prado te Madrid.

Jacques Jordaens (Antwerpen 1593 – 1678)
Aanbidding der herders
KMSKA inv. 928

Jordaens heeft *De aanbidding der herders* meermaals en op verschillende wijzen in beeld gebracht: talrijk bewaard gebleven tekeningen, schetsen en schilderijen illustreren dit onderwerp. Hij gebruikte vaak dezelfde schema's en meer dan één werk is ontstaan met de hulp van het atelier. Die werkwijze leidde soms tot stereotiepe en vaak moeilijk te dateren werken die niet altijd even geslaagd zijn. Jordaens maakte deze compositieschets voor een altaarstuk dat uit de kapel van het voormalige bisschoppelijke paleis van Antwerpen komt en zich nu in het KMSKA bevindt (inv. 221).

Anthony van Dyck (Antwerpen 1599 – Blackfriars 1641)

Heilige Augustinus van Hippo in extase

KMSKA inv. 5145

Van Dyck maakte dit ontwerp in brunaille voor een groot altaarstuk in de Antwerpse Sint-Augustinuskerk. De kunstenaar leverde het doek in 1628. Het schilderij bevindt zich in langdurig bruikleen in het KMSKA.

Een bruine tekening en enkele summiere, nerveuze witte hoogseeltjes volstaan om het reliëf van de compositie te suggereren.

Anthony van Dyck (Antwerpen 1599 – Blackfriars 1641)

Twee studies van een manskop

Rockoxhuis inv. 77.111

Van Dyck was een belangrijke portretschilder gedurende het tweede kwart van de zeventiende eeuw. Hij bezat het talent om erg raak de karakters van de geportretteerden te vatten. Door zijn verblijf in Engeland heeft hij een sterke invloed uitgeoefend op het portret in de Engelse schilderkunst van de zeventiende tot de negentiende eeuw. Van Dyck maakte deze olieverfschets tijdens zijn eerste Antwerpse periode, vermoedelijk rond 1618. Het is de studie van een mannenhoofd dat model stond voor verschillende voorstellingen van de heilige Hiëronymus.

Jan Boeckhorst (Münster 1604 – Antwerpen 1668)

Apollo en Diana doden de kinderen van Niobe

KMSKA inv. 5157

Tussen 1664 en 1668 bestelt de Antwerpse schepen en verzamelaar Antoon van Leyen bij Boeckhorst een reeks van acht studies over het leven van Apollo als voorbereidingen voor wandtapijten. Deze olieverfschets is een van die ontwerpen. Met pijl en boog doden Apollo en Diana de zeven zonen en dochters van Niobe. Deze wraakactie was een vergelding voor Niobes minachting voor de godin Leto, de moeder van Apollo en Diana. De wandtapijten worden momenteel bewaard in het Patrimonio Nacional

in Madrid, de Spaanse ambassade in Londen en in een Belgische privé-verzameling.

Lucas Franchoys II (Mechelen 1616 – 1681)

Aanbidding door de herders

KMSKA inv. 5150

Franchoys maakte voor de Mechelse kerken diverse altaarstukken en werd sterk beïnvloed door Anthony van Dyck. Hij was de neef van de beeldhouwer Lucas Fayd'herbe. Franchoys maakte deze olieverfschets ter voorbereiding van een altaarstuk voor de Minderbroederskerk van Dornik. Dat schilderij draagt het jaartal 1650 en bevindt zich nu in het bisschoppelijk seminarie aldaar. Opmerkelijk zijn de twee vrouwelijke figuren in grisaille die het tafereel flankeren. Het zijn de goddelijke deugden *Caritas* (Liefdadigheid) en *Fides* (Geloof). Kennelijk leverde de schilder ook het ontwerp voor de sculpturen, pilasters en ornamenten die zijn altaarstuk zouden omlijsten.

**Gillis Claesz. de Hondecoeter
(Antwerpen 1575 – Amsterdam 1638)**

De doop van de Moorse kamerling

Rockoxhuis inv. 77.83

De Hondecoeter was een leerling van Gillis van Coninxloo II (Antwerpen 1544 – Amsterdam 1607). Het tafereel speelt zich af in een boslandschap in de traditie van Gillis van Coninxloo.

In het midden van de zestiende eeuw ontwikkelde het landschap zich tot een zelfstandig genre. Dit schilderij is daar een mooi voorbeeld van. Het landschap is als achtergrond gebruikt, waarbij de bomen dienst doen als coulissen. Verder is het boslandschap gestoffeerd met het verhaal van *De doop van de Moorse kamerling*. Het onderwerp is ontleend aan de *Handelingen der Apostelen* (8: 26-40). Op bevel van een engel begaf de diaken Philippus zich op weg van Jeruzalem naar Gaza. Hij ontmoette daar de Moorse kamerling die op terugweg was van een pelgrimstocht naar Jeruzalem. In zijn reiswagen las hij het boek

Jesaja, maar begreep er de inhoud niet van. Philippus bood hem aan de tekst te verklaren. Aan de hand van het Oude Testament verkondigde hij de leer van Christus. Bij een water gekomen vroeg de kamerling te worden gedoopt.

Hans Jordaens III (Antwerpen 1595 – 1643)

David ontmoet Abigaïl

Rockoxhuis inv. 77.169

Het berglandschap refereert aan de landschappen van Joos de Momper II. Het verhaal van *David en Abigaïl* is gebaseerd op het *Boek Samuel* (Sam. 25, 1–15). Na de dood van Samuel trok David naar de woestijn Maon waar de erg rijke Nabal leefde met zijn vrouw Abigaïl. Maar Nabal was nors en kwaadaardig. David zond tien jonge mannen naar hem om hem te groeten, vrede te wensen en een goed onthaal te vragen. Nabal wees hen brutaal af, waarop David geërgerd met ongeveer 400 soldaten tegen Nabal op strafexpeditie trok. Toen Abigaïl dat vernam, trok ze, zonder dat haar man Nabal het wist, met haar dienaren beladen met broden, vlees en vijgen David tegemoet. Ze boog zich voor David neer, bood hem haar geschenken aan en wist met grote welsprekendheid David ertoe te bewegen af te zien van zijn wraakneming. Nabal was intussen aan het feesten en stomdronken. Toen hij nuchter werd, vertelde Abigaïl haar man wat ze gedaan had. Van ontzetting bezweek Nabal aan een hartaanval. David nam toen Abigaïl tot vrouw, die er graag mee instemde.

**Toegeschreven aan Paul de Vos
(Hulst 1595 – Antwerpen 1678)**

Vogelconcert

KMSKA inv. 428

Een uil houdt als concertmeester een muziekboek vast en dirigeert een schare fluitende, roepende en krijsende bos-, veld- en watervogels. Enkele exotische vogels vervolledigen het bonte gezelschap: een toekan, een amazonepapegaai en een rode ara. Hier wordt een verhaal van Aesopus uitgebeeld, maar er is ook een link met een beroemd gezegde van de Nederlandse dichter Jacob Cats: *Elck vogeltje singt soo 't gebeckt is*. Het doek is gebaseerd op een compositie van Frans Snijders in de Hermitage in Sint-Petersburg. Tot voor kort dacht men dat het een werk was van Jan van Kessel I (Antwerpen 1626–1679), die vooral bekend is van zijn nauwkeurige, kleinschalige studies van insecten, bloemen en schelpen. De stijl doet evenwel meer denken aan die van Snijders' zwager, Paul de Vos.

Joannes Fijt (Antwerpen 1611 – 1661)

Vogelconcert

Rockoxhuis inv. 92.2

Fijt is een leerling van Frans Snijders en een gerenommeerd dierenschilder. In de zeventiende eeuw waren vogelconcerten een populair thema, vaak ironische zinspelingen. De rode ara voert de maat aan met zijn opgeheven poot. Alle vogels die op dit schilderij zijn afgebeeld, hebben de eigenschap niet te kunnen zingen, op de Vlaamse gaai na: een kip, een papegaai, een blauwe reiger, een haan, een duif en een pauw. De partituur op de boomstronk is onleesbaar. Wellicht maken deze vogels het onderwerp uit van een parodie.

Willem van Aelst (Delft 1627 – Amsterdam 1683/84)

Vruchten en wijnglas

Gesigneerd en gedateerd Guillme van Aelst 1659

KMSKA inv. 729

Deze Hollandse schilder van bloem- en jachtstillevens, heeft in de glazen roemer op dit meesterlijke stilleven zichzelf en de vensters van zijn atelier laten weerspiegelen. Doorheen de tijd zijn de groene wijnbladeren blauw verkleurd. Het werk behoorde tot de kunstverzameling van de Belgische medicus en mineraloog François-Xavier de Burtin (1743–1818).

Frans Snijders (Antwerpen 1579 – 1657)

Stilleven

Gedateerd 1616

Rockoxhuis inv. 85.3

De kunst van Frans Snijders bestaat naast jachtaferelen uit stilleven, waaronder monumentale markttaferelen en fruitstillevens. Deze schilderijen zijn een lust voor het oog, maar ook een belangrijke bron van informatie over de tafelgewoonten van de zeventiende-eeuwse burger. Fruit was een belangrijk onderdeel van het dagelijkse menu van de rijke patriciër en werd voornamelijk opgediend met wild. Het schilderij draagt de datering 1616, midden in het Twaalfjarig Bestand. Deze prachtige fruitkorf refereert aan de welvaart van die korte periode van vrede, waarin de Schelde tijdelijk werd opengesteld, wat Antwerpen economisch ten goede kwam.

Peter Willebeeck (Antwerpen vóór 1632 – na 1646)

Stilleven

Rockoxhuis inv. 77.104

Dit werk is een mooi voorbeeld van vergankelijkheid. Om de vergankelijkheid of de *vanitas* te verbeelden, deed Willebeeck een beroep op alledaagse voorwerpen die refereren aan het ijdel of leeg zijn. De omgevallen roemer, tazza en westerwaldkruik zijn leeg, de aangestoken sigaar is geen lang leven meer beschoren, de gedooftde pijp ligt er opgebruikt bij en in de schelp huist geen leven meer. Willebeeck wees vooral op de vluchtigheid van genotsmiddelen, drank en het bedwelvende plezier van tabak.

Vijfdeurskast

Antwerpen 1621

Rockoxhuis inv. 77.14

Deze kunstig gesneden kast met fijne engelenkopjes, leeuwenmuilen en symmetrisch uitgesneden siermotieven op panelen bevat:

Glazen à la façon de Venise

Antwerpen (vleugelglas), Luik (helder wijnglas)

Midden zeventiende eeuw

Rockoxhuis inv. 2002.01

De Venetiaanse glasblazers werden vooral beroemd toen zij rond het midden van de vijftiende eeuw kleurloos glas wisten te produceren, dat vaak nog werd opgehoogd met sierelementen in email. In geschilderde kunstkamers en afgebeelde rariteitenkabinetten uit de zeventiende eeuw is vaak een Venetiaans glas te zien. Hoewel het geheim van de glasblaastechnieken in Venetië, meer bepaald Murano, moest blijven, werden de vermaarde glasblazers vanaf het tweede kwart van de zestiende eeuw met allerlei privileges naar andere Europese centra gelokt. 'Façon de Venise' glas werd onder meer in Antwerpen geblazen.

Porseleinen bord met *De Lanssteek* van Rubens

Qing-dynastie, Jingdezhen, ca. 1710 – 1720

KMSKA inv. 5160

Een Chinese schilder uit de porseleinstad Jingdezhen zette Rubens' prent naar diens altaarstuk met *De Lanssteek* om in een kleurrijk tafereel. Zulk 'jezuïetenporselein' was in Europa toen erg in trek. Dit voorbeeld illustreert dat de Rubensiaanse beeldtaal al snel werd gereproduceerd in de zogenaamde toegepaste kunsten. Een gelijkaardig bord bevindt zich in het Victoria and Albert Museum in Londen.

Munten

Rockox bezat een aanzienlijke muntencollectie, die kwalitatief van groot belang was en opviel door chronologische volledigheid. Rockox heeft zelf een catalogus samengesteld waarin naast zijn oudheidkundige collectie ook zijn verzameling munten is genoteerd. Hij had voornamelijk bronzen, zilveren en gouden munten uit de Romeinse keizertijd en munten uit de republikeinse periode. In mindere mate waren er in zijn collectie ook Griekse munten aanwezig. Hoeveel gouden munten Rockox precies had, weten we niet, omdat in zijn catalogus genoteerd staat dat een deel van zijn munten al in het bezit was van Gaston d'Orléans, de broer van Lodewijk XIII. Van de bronzen en zilveren munten heeft Rockox zelf de som van 1 129 stuks neergeschreven op de titelpagina van zijn catalogus, 744 zilveren en 385 bronzen munten.

Laocoön

Italië, begin zeventiende eeuw

Rockoxhuis inv. 83.6

Het oorspronkelijke Laocoönbeeld, in ca. 25 v. Chr. door de school van Rhodos gebeeldhouwd, werd in 1506 in Rome opgegraven. De Griekse beeldhouwkunst ligt aan de basis van het renaissanceschoonheidsideaal. De geschiedenis van Laocoön speelt zich af op het einde van de Trojaanse oorlog in 1184 v. Chr. Laocoön was als priester in Troje

belast met de cultus van de god Poseidon. Hij haalde zich de woede van die god op de hals door zijn celibaatsgelofte te verbreken. Hij speelde een beslissende rol in de val van Troje. Hij waarschuwde tevergeefs voor het houten paard. Deze kop, die op een geniale wijze het menselijke leed van een stervende verbeeldt, inspireerde vele barokschilders.

Lucas Fayd'herbe (Mechelen 1617 – 1697)

Madonna met Jezuskind

Rockoxhuis inv. 77.16

Fayd'herbe was als architect en beeldhouwer werkzaam in Mechelen. Hij heeft een deel van zijn opleiding bij Rubens gevolgd. Daar leerde hij vooral de vormentaal van de barok, die hij vertaalde in de beeldhouwkunst. Hij heeft deze Madonna met het kind gemaakt op het hoogtepunt van zijn loopbaan, ca. 1675. Het beeld straalt een barokke expressiviteit uit, met voldoende aandacht voor een minutieuze afwerking en detail.

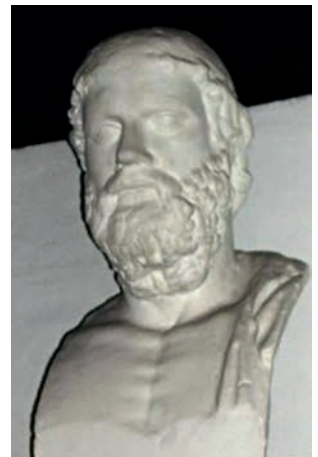
Anakreon/Demosthenes (gips)

Zeventiende eeuw

Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet, Antwerpen

(tot april 2014)

De Anakreon/Demosthenes-buste was een van Rockox' pronkstukken. De buste bestaat uit twee delen, de sokkel met de inscriptie Demosthenes en een portretkop. Oorspronkelijk hoorden ze niet samen. Ze zijn vermoedelijk in de zestiende eeuw bij elkaar gevoegd. Later onderzoek heeft uitgemaakt dat Demosthenes (384-322 v. Chr.) er anders uitzag. Het Griekse portret lijkt veeleer op de Ionische poëet Anakreon (°570 v. Chr.) dan op de Atheense redenaar Demosthenes. Het originele beeld bevindt zich in het Nationaal Museum van Stockholm.

Voet van keizer Constantijn (ca. 280 – 337)

Replica, gips

Rockoxhuis inv. 2013.1

(vanaf april 2014)

Dit is een gipsen replica op kleinere schaal van een voet van de Colossus van Constantijn die bestemd was voor de Basilica Nova op het Forum Romanum in Rome. Het enorme standbeeld had een met verguld brons beklede houten romp, terwijl de ledematen en het hoofd van marmer waren. Vermoedelijk werd het in de middeleeuwen ontmanteld om het brons te kunnen recupereren. In 1487 werden de marmeren restanten van het beeld, waaronder het hoofd en deze voet, opgegraven. Die fragmenten zijn vandaag te zien in de Capitoliijnse Musea in Rome.

Het verzamelen van gipsen kopieën van beelden uit de klassieke oudheid was een trend onder de humanisten. Rockox hield een inventaris bij van zijn oudheidkundige verzameling. Daarin staan negentien marmeren bustes van Romeinse staatshoofden, redenaars en mythologische figuren vermeld, maar ook gipsen afgietsels. Die dienden waarschijnlijk om de faam van Rockox' collectie te verspreiden of om ze gemakkelijker toegankelijk te maken voor bevriende humanisten.

Antwerps kunstkabinet

Eerste helft zeventiende eeuw

Rockoxhuis inv. 77.58

Dit merkwaardige kunstkabinet is versierd met zorgvuldig geborduurde voorstellingen van vruchten, bloemen, bomen en pluimvee op een ondergrond van lichte zijde. De binnenzijden van de deuren en van het opklapbare dekfel en de voorborden van de laden en het portiekje zijn met diverse borduurstekes opgevrolijkt. Op de binnenuitken werd met goud- en zilverdraad en met gekleurde zijdedraad een in een ovaal gecentreerde griffioen geborduurd, die tegen een parasolboom opspringt.

Adriaen Brouwer
(Oudenaarde ca. 1605 – Antwerpen 1638)

Kaartspelers en brassers

KMSKA inv. 642

Na een verblijf in Amsterdam en Haarlem, waar hij in de leer zou zijn geweest bij Frans Hals, werd Brouwer omstreeks 1631/32 vrijmeester in Antwerpen. Het zestigtal schilderijtjes die we van hem kennen, behoren tot het kruim van de Vlaamse genreschilderkunst.

Zijn oeuvre kende ruim navolging en al heel snel ging men de naam van de kunstenaar gebruiken als een soortnaam voor herbergtaferelen. In zeventiende-eeuwse inventarissen worden vele *brouwerkens* vermeld.

Kaartspelers en brassers is een vroeg eigenhandig werk dat nog enigszins schatplichtig is aan de karikaturale voorstellingen van Brueghel, maar toch ook al de natuurlijke en subtiliteit van zijn latere werk aankondigt, zoals is te zien op *Oude man in een kroeg*, elders in de opstelling.

Adriaen Brouwer
(Oudenaarde ca. 1605 – Antwerpen 1638)

Oude man in een kroeg

Collectie Vlaamse Gemeenschap, in langdurig bruikleen aan

KMSKA, inv. IB 08.004

De vroeg gestorven Adriaen Brouwer werd al gauw een cultfiguur en zijn schilderijen waren erg in trek. Rubens bezat zeventien schilderijtjes van Brouwer. *Oude man in een kroeg* is een opmerkelijk rustig schilderij uit Brouwers' laatste jaren. Op de achtergrond wordt een vriend koppel vanuit de hoogte bespied. De slapende, bejaarde burger op de voorgrond is meesterlijk getroffen. Let vooral op de haarfijne penseeltoetsjes waarmee de geplooid kraag en het doorleefde gezicht zijn weergegeven.

David Teniers II (Antwerpen 1610 – 1690)

Dorpsfeest

Rockoxhuis inv. 77.132

Teniers zette de traditie van de Bruegheldynastie voort en zocht inspiratie in het landleven. Dit dorpsfeest, omstreeks 1650 geschilderd, verbeeldt feestende boeren, enigszins geromantiseerd en idyllisch voorgesteld. Teniers leefde in een tijd waarin het erg populair was om de toeschouwers met zedenlessen op te zadelen, vooral toespelingen op de vergankelijkheid van het aardse bestaan. Op een klein afdak aan de herberg zien we een paardenschedel. Over het algemeen werd een schedel als symbool van de vergankelijkheid gezien, een paardenschedel waarvan de onderkaak ontbrak, duidde op losbandig feestvermaak, dwaasheid en domheid.

Vlaamse bolpoottafel

Eerste kwart zeventiende eeuw

Rockoxhuis inv. 77.119

Scribaan

Rijnland, tweede kwart zeventiende eeuw

Rockoxhuis inv. 77.115

Dit schrijftafeltje is ingelegd met diverse houtsoorten en bevat net zoals de kunstkabinetten geheime laden.

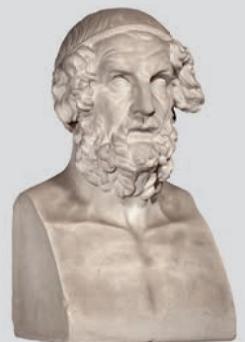

De binnentuin is een evocatie van een vroeg zeventiende-eeuwse stadstuin. Er zijn geen afbeeldingen die ons inlichten over Rockox' tuin, maar schriftelijke bronnen suggereren een aantrekkelijke groene plek. Uit de correspondentie die Rockox voerde met de Franse humanist Nicolas Claude Fabri de Peiresc weten we dat Rockox twee jaar na elkaar twaalf plantjes toegestuurd kreeg uit het verre Aix-en-Provence. Rockox had in zijn bibliotheek ook acht botanische boeken van experts als Dodoens en Clusius. Plantkundige werken behoorden tot de duurste publicaties uit die tijd. Rockox bezat ook het boek **Le théâtre d'Agriculture** van de bekende Franse tuinarchitect Olivier de Serre. In dat boek zijn diverse grondplannen van stadstuinen opgenomen die als inspiratiebron dienden bij het vormgeven van de huidige Rockoxtuin.

Homerusbuste

Italië, zeventiende eeuw
Rockoxhuis inv. 83.5

Rockox verzamelde bustes, vermoedelijk om meer inzicht in de Romeinse geschiedenis te verwerven. Hij hield een inventaris bij van de oudheidkundige voorwerpen in zijn verzameling en vermeldde negentien bustes van Romeinse staatshoofden, redenaars en mythologische figuren. Deze marmeren buste maakte geen deel uit van Rockox' bezit, maar staat symbool voor zijn verzameling oudheden. Homerus leefde in de negende eeuw v. Chr. en was dichterzanger, beroemd om zijn heldendichten, de *Ilias* en de *Odyssee*.

Colofon

Teksten

Hildegard Van de Velde

Nico Van Hout

Revisie

Luc Philippe

Vormgeving

Anne Van den Berghe

Fotokrediet

KBC, Erwin Donvil

KMSKA, Lukas-Art in Flanders vzw

Coördinatie

Bert Peeters

www.kmska.be

www.rockoxhuis.be

